

DEMOKRATINS VARDAGSRUM

**Folkbildning och kultur genom samarbete mellan
studieförbund och folkbibliotek**

Klara Steinvall

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap för
masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Sara Mörtzell

År: 2026

Title

The Living Room of Democracy - Culture and Popular Education through Collaborations Between Study Associations and Public Libraries

Abstract

Warnings that the Swedish culture and popular education (folkbildning) infrastructure is under threat due to cutbacks in public funding have recently been highlighted in a joint report published by national interest organizations representing the library and popular education sector. This thesis seeks to explore the role and perceived value of the collaboration between study associations and public libraries through an infrastructural lens and a neo-institutional perspective on their functions. Using thematic analysis, it investigates how collaboration operates as a component of this infrastructure, drawing on sixteen interviews with professionals working in public libraries or study associations who have experience collaborating with the respective other party.

Through the analysis five themes are identified. The first one highlights that collaborations play an important role, ensuring that there is space for culture and popular education in a local context. The second shows that the role of these collaborations often is to connect respective networks of the study associations and public libraries and to develop and implement standards for activities as an infrastructural dimension. The third theme pinpoints the compensatory role of collaborative efforts. By borrowing the concept “bootstrapping” from the world of start-ups, an inquiry is made into the role of the collaborations to make more out of less. The two last themes explore the role of social reading as reason for collaboration and the prerequisites to put Sen and Nussbaum’s Capabilities Approach into practice. The latter, is argumentet, plays an important role in relation to the ideals of the public library as a social infrastructure and public education as a democratic process. In the concluding discussion three roles of the collaborations are identified: the compensatory, efficient and meaning making roles. The values identified are concluded to be instrumental in many ways, but the intrinsic value of culture and popular education seems to be guiding the collaborative efforts to a greater extent.

Keywords

Library, Public library, Study Association, Popular Education, Collaboration Infrastructure, Social Infrastructure, Neo institutional theory, Bibliotek,

Folkbibliotek, Studieförbund, Folkbildning, Samarbete, Infrastruktur, Social infrastruktur, Nyinstitutionell teori

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning.....	5
Syfte och frågeställningar.....	9
Disposition	9
2. Bakgrund och tidigare forskning	11
Folkbibliotek som social infrastruktur och demokratisk mötesplats	11
Forskning om folkbildning – ideal och motsättningar	14
Folkbildningens institutioner, folk och pengar	15
Värdet av bildning och folkbibliotek - styrning, samarbete och strategier... ..	19
Sammanfattning	23
3. Teori.....	24
Infrastruktur som mål och medel	24
Infrastrukturella dimensioner	24
Gränsinfrastruktur.....	25
Nyinstitutionella perspektiv och begrepp	25
Organisationsfält och isomorfism.....	26
Institutionella logiker och identiteter.....	27
Samverkan och institutioner som arrangemang	28
Sammanfattning och användning av teoretiskt ramverk	28
4. Metod	29
Genomförande av intervjuer	30
Tillvägagångssätt urval.....	30
Etiska överväganden	32
Undersökningens material	33
Intervjupersonerna och deras sammanhang.....	33
Översikt intervjupersoner.....	35
Bearbetning av data - Reflexiv tematisk analys	35
5. Resultat och analys	37
Tema 1: Att få plats med folkbildning.....	37
Tema 2: Nätverkens värde och standardiseringens dilemma.....	42
Tema 3: Det lite mer (o)möjligas konst	46
Tema 4: En infrastruktur för folkbildande läsning.....	50
Tema 5: Att infrastrukturera för engagemang.....	55
Sammanfattning	60
6. Avslutande diskussion och slutsatser	62
Den kompensatoriska rollen	62
Den effektiva rollen	63
Den meningsskapande rollen	64
Sammanfattande slutsatser.....	66
Metoddiskussion och förslag till vidare forskning.....	66
Litteraturförteckning	68
Bilaga 1. Utskick regional nivå.....	76
Bilaga 2. Intervjuförfrågan.....	77
Bilaga 3. Intervjuguide.....	80

Inledning

Ovanför entrén till mitt närmsta bibliotek sitter det en skylt med texten ”Ditt vardagsrum”. En av de personer som har intervjuats i undersökningen som presenteras här hade ett lite annat perspektiv på vad hen ville att biblioteket skulle bli genom samarbetet de höll på med: Hen ville att det skulle vara ”demokratins vardagsrum”. Är det någon skillnad mellan ”ditt vardagsrum” och ”demokratins vardagsrum”? Utgångspunkten för den här studien, där samarbete mellan studieförbund och folkbibliotek står i centrum, är att undersöka om det samarbetet spelar någon roll för den eventuella skillnaden. I ett tal från 1969 som ofta har citerats (exempelvis i SOU 2003:112) förklarade Olof Palme Sverige som en studiecirkeldemokrati. När jag började arbeta med den här uppsatsen pratade jag med en person som jobbar med studieförbunden och som då vände på citatet och konstaterade att vi inte vet vad en svensk demokrati är utan studiecirkeln och studieförbund. Vi har inte provat, för cirkeln och studieförbunden fanns först. Samma sak kan sägas om folkbiblioteken. Båda är sprungna ur idéer om folkbildning som föregick införandet av parlamentarisk demokrati i Sverige (Schultz-Nybacka, 2026, s. 3).

Folkbildning som begrepp och studieförbund som organisationsform är inte helt lättfångade. Kortfattat och förenklat kan den breda betydelsen av folkbildning sägas handla om en nordisk tradition rotad i ett upplysningsideal som betonar att människor på frivillig basis ska kunna utvecklas och skaffa sig kunskap vilket, i nästa led, är en förutsättning för skapandet av ett bättre och mer jämlikt samhälle (Olsson Dahlquist, 2019, s. 32–33). I denna uppsats används begreppet kultur parallellt med folkbildningsbegreppet för att fånga in det som inte behöver ha någon form av lärande dimension. Den smalare, organisatoriska definitionen av folkbildning, som används av regeringen under utgiftsområde 17 i statsbudgeten vilket omfattar kultur, medier, stöd till trossamfund och fritid (Prop. 2025/26:1), är att folkbildning är den verksamhet som bedrivs av studieförbund och folkhögskolor.

De svenska studieförbunden är idag åtta fristående organisationer, alla med olika uppbyggnad, bakgrund och identitet, men med det gemensamt att de får statsbidrag för de delar av verksamheten som definieras som folkbildning. Statens syfte med detta statsbidrag är sammanfattat att främja demokrati och deltagande i kulturlivet samt att göra det möjligt för fler att påverka sin livssituation, engagera, bilda och utbilda sig (SFS nr:2015:218). Organisatoriskt är studieförbunden idéburna

federationer som består av medlemsorganisationer¹. De förknippas ofta med sina rötter i arbetarrörelsen, nykterhetsrörelsen, lantbrukarrörelsen, frikyrkorörelsen eller i enskilda politiska partier, fackförbund eller Svenska kyrkan. Von Essen (2012, s. 69–70) pekar dock på att de flesta studieförbund har breddat sin bas av medlems- och samarbetsorganisationer samt att man utöver den verksamhet man bedriver med stöd av statsbidrag även agerar på en utbildningsmarknad. Det senare känns av de flesta kanske främst igen genom det kursutbud som studieförbunden marknadsför mot allmänheten. Studieförbunden driver i många fall även olika former av uppdragsutbildningar samt grund- och gymnasieskolor (Mustel, 2010, s. 271). Dessa två delar av studieförbundens utveckling sammanfattar von Essen med att de nu bör förstås som komplexa hybridorganisationer som genom sitt nätverk av idéburna organisationer påverkar stora delar av det svenska civilsamhället (2012, s. 69–70).

När det gäller kopplingen mellan studieförbunden och folkbiblioteken är det ofta deras delvis gemensamma idéhistoriska rötter som lyfts (Rydbeck, 2024, s. 693–694, Torstensson, 2012, s. 693–694, Olsson Dahlquist och Carlsson, 2022, s. 133). Till dessa rötter kommer jag att återkomma.

Kerstin Rydbeck (2024, s. 700), professor i biblioteks- och informationsvetenskap, har analyserat styrningen av svenska folkbibliotek utifrån konceptet “community librarianship”. Community librarianship handlar om hur bibliotek verkar nära sitt lokalsamhälle och i särskild dialog med underprivilegierade grupper i syfte att verka för demokratisk och social utveckling. Rydbecks analys visar att perspektiv som motsvarar de som omfattas av community librarianship-begreppet har integrerats i styrningen av svenska folkbibliotek. Analysen innehåller även en genomgång av ansökningarna från folkbiblioteken till Kulturrådet inom ramen för den statliga satsningen Stärkta bibliotek. Rydbeck (2024, s. 705–706) konstaterar att endast 1,5 % av ansökningarna handlade om samarbetsprojekt med studieförbunden. Hennes reflektion utifrån detta är att det är förvånande att intresset för samarbete inte verkar vara större eftersom studieförbundens arbetssätt tydligt motsvarar de värden som betonas i community librarianship som koncept.

På nationell nivå har nu studieförbunden och folkbiblioteken kroat arm. Hösten 2025 lanserade Studieförbunden i samverkan, Svensk biblioteksörening och Folkbildningsrådet en gemensam rapport där man kartlagt vilka konsekvenser som

¹ Med undantag för Folkuniversitetet som formellt består av fem fristående stiftelser vilka är knutna till de stora universiteten (Folkuniversitetet, 2025).

offentliga nedskärningar fått för studieförbunden och folkbibliotekens förutsättningar att utgöra en infrastruktur för folkbildning och kultur i hela landet (Arriaza Hult, Berglund och Gemmel, 2025, s. 7–9). I rapporten, som man döpt till det ödesmättade *Vid vägs ände*, visar man att konsekvenserna blir störst för boende i landsbygdskommuner samt att resurser många gånger saknas för att arbeta uppsökande gentemot prioriterade målgrupper (ibid, s. 67–68).

Även om man konstaterar att nedskärningar pågått under en lång tid och på alla nivåer så är det tydligt i förordet till rapporten att det är neddragningen av statsbidrag till folkbibliotek och studieförbund som varit katalysator för dess tillblivelse (Lindblom, Samuelsson och Ernhausen, 2025, s. 5). Utifrån budgetpropositionen för 2024 beslutade regeringen med stöd av Sverigedemokraterna om att successivt fram till 2026 skära ner på statsbidragen till studieförbunden med en total minskning med en tredjedel av medlen (Prop. 2023/24:1 Utgiftsområde 17, s. 198). Beslutet läggs i propositionen fram som en prioriteringsåtgärd där man framhåller att medel behöver avsättas för utbildningsformer som leder till behörighet för vidare studier eller ett yrke, vilket studieförbunden inte jobbar med inom ramen för vad man gör för statsbidragen (ibid, s. 188). Sedan nedskärningarna av statsbidragen aviserades har två studieförbund, Kulturens Bildningsverksamhet och Studieförbundet Ibn Rushd, lagt ner sin verksamhet (Arriaza Hult, Berglund och Gemmel, 2025, s. 12).

Skattemedel till folkbildning och kultur genom civilsamhället, främst med studieförbunden i fokus, har debatterats, ifrågasatts och försvarats de senaste åren. Systemet för statsbidrag till folkbildningen har varit föremål för en utredning som lämnade sitt betänkande 2024 (SOU 2024:42), ingen proposition har ännu lämnats baserat på utredningen. Utredningen föregicks av vad som skulle kunna kallas för en förtroendekris efter att exempel på fusk och slarv med statsbidrag uppdagats och debatterats i media (Lindkvist, 2021). Medan utredningen pågick hann dock Folkbildningsrådet revidera processerna för fördelning och uppföljning av statsbidragen medan regeringen i sin tur skärpte kraven för Folkbildningsrådets återrapportering (SOU 2024:42, s. 61–62). För att begripliggöra debatten om folkbildningen publicerade Föreningen för folkbildningsforskning en antologi 2024 där fyra debattörer med olika ideologiska utgångspunkt skriver fram hur de ser på folkbildningens roll i samhället. I antologins andra del analyseras debatten av tre forskare (Eriksson, Svensson, & Berglund, 2024, s. 4).

En av de tydligaste rösterna till bildningen och kulturens försvar har Sverker Sörlin, professor i miljöhistoria och ordförande för Folkuniversitetets förbundsstyrelse, varit genom två essäböcker de senaste åren. I *Till bildningens försvar – den svåra konsten att veta tillsammans* som utkom 2020 argumenterar han för bildning som metod för att just veta tillsammans och dess vikt för att överbrygga polarisering och komma åt samtidens komplexa utmaningar, ofta med klimathotet som exempel. I bokens slutkapitel landar Sörlin (2020, s. 203 och 211) i att frågor om bildning är så grundläggande för oss att de måste vara politiska och kräver gemensamma investeringar som håller dess institutioner samman. Resonemanget utvecklas i *Kulturens värde* där Sörlin (2026, s. 266–267) ifrågasätter att han tidigare skiljt kulturbegreppet från kunskap och bildning. Han belyser den politiska utvecklingen i Sverige under 1900-talets andra hälft där, vad han menar är ett, för smalt kulturbegrepp vuxit fram. Den smala definitionen, menar Sörlin (2026, s. 272–275), gör oss oförmögna att göra den sammankoppling mellan bildning, kunskap och kultur som behövs för att möta samtidens komplexa demokratiska, samhällseliga och planetära utmaningar. Till hösten 2026, lagom till Bokmässan i Göteborg som då har folkbildning som ett av två teman, utkommer Sörlin med *Till folkbildningens försvar* (Natur & Kultur, 2026, Bokmässan, 2026).

Frågan om statsbidrag till folkbiblioteken har också aktualiserats de senaste åren. 2018 införde dåvarande regering satsningen Stärkta bibliotek. Kommunerna kunde då ansöka om medel från Kulturrådet utifrån de lokala behov man såg i syfte att bättre leva upp till bibliotekslagen (Kulturrådet, 2024, 6–7). Satsningen förlängdes från 2021 till 2023 och betydde mycket för folkbibliotekens förutsättningar att hantera pandemin. Därefter har statliga medel, i mindre omfattning, öronmärkts för läsfrämjande projekt. Statsbidragen har ifrågasatts utifrån att det är kortsiktiga medel som inte kunnat kompensera för att många kommuner brottas med försämrade ekonomi vilket inneburit sämre likvärdighet nationellt (Arriaza Hult, Berglund och Gemmel, 2025, s. 10–11).

I sin årliga enkät ställde Biblioteksbladet frågan om hur nedskärningarna påverkat samarbetet mellan folkbibliotek och studieförbund till landets samtliga folkbibliotekschefer. 229 chefer svarade och av dem var det 11 % som angav att de inte hade något samarbete medan 20 % anger att det har minskat. Nästan 60 % angav dock att samarbetet är oförändrat. I artikeln där svaren presenteras uttalar sig ett antal verksamma på studieförbund respektive folkbibliotek. Företrädarna för studieförbund som uttalar sig i artikeln lyfter fram att man har fått prioritera cirkelverksamhet i egen regi framför att samarbeta med kommuner kring

kulturprogram eftersom lokala medel som biblioteken kunnat använda för samfinansiering har försvunnit (Eriksson, 2026). För denna uppsats ger svaren en alternativ startpunkt som, i motsats till vad Rydbeck's analys gav, säger att en stor andel av landets folkbibliotek har eller har haft någon form av samarbete med studieförbund men också en insikt om att förutsättningarna är osäkra och varierande.

Utgångspunkten för denna uppsats är den förståelse av folkbibliotek och studieförbunden som centrala delar av svensk infrastruktur för folkbildning och kultur som den presenteras av intresseorganisationerna bakom rapporten *Vid vägs ände* (Lindblom, Samuelsson och Ernhagen, 2025, s. 5). Utifrån den tudelade bild av samarbetets roll och omfattning som återgetts här vill jag undersöka hur detta samarbete kan förstås som en komponent i denna infrastruktur.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att bidra med kunskap om hur de infrastrukturella förutsättningarna för folkbildning och kultur aktualiseras, manifesteras och utmanas genom lokala och regionala samarbeten mellan folkbibliotek och studieförbund.

För att uppnå syftet utgår undersökningen från följande frågeställningar:

- Vilken roll spelar samarbetet mellan studieförbund och folkbibliotek för den svenska infrastrukturen för folkbildning och kultur?
- Vilka värden ser folkbibliotek och studieförbund i ett faktiskt respektive potentiellt utvecklat samarbete?

Disposition

Efter denna inledning där forskningsproblemet och dess sammanhang har presenterats följer ett kapitel som väver samman historisk bakgrund och tidigare forskning. Syftet med kapitel två är att belysa viktiga skeden under framväxten av de två institutioner som står i centrum för undersökningen samt att introducera den tidigare forskning som studien placeras i relation till och som kommer att användas i analysdelen. I kapitel tre presenteras och motiveras de teoretiska begrepp och perspektiv som har informerat studiens inriktning och som är de verktyg som

använts för att ta fram och analysera studiens resultat. Därefter, i kapitel 4 kommer jag att gå igenom de olika steg som insamlingen av empiri inneburit samt presentera den metod, tematisk analys, som använts för att bearbeta det insamlade materialet. I kapitel 4 diskuteras även de etiska överväganden som aktualiserats under studiens genomförande. De fem teman som genererats med hjälp av tematisk analys presenteras, analyseras och diskuteras i kapitel fem. Avslutningsvis diskuteras studiens resultat med utgångspunkt i forskningsfrågorna. I det avslutande kapitlet diskuterar jag även studiens begränsningar och utifrån dem, möjliga utgångspunkter för vidare forskning.

2. Bakgrund och tidigare forskning

I följande avsnitt kommer tidigare forskning att vävas samman med nedslag i folkbiblioteken och studieförbundens historiska framväxt. Eftersom undersökningen fokuserar på två olika institutioner och hur de förhåller sig till varandra är deras historiska framväxt och de beröringspunkter som finns av värde för att förstå dem i samtiden. Kapitlet inleds med den bredare forskningsram som denna studie utgår ifrån vilken handlar om folkbibliotekens sociala potential som demokratifrämjande infrastruktur och lokal mötesplats. Under de två följande rubrikerna kommer fokus att ligga på folkbildning som idé och begrepp, den svenska folkbildningens institutionella framväxt och relation till folkbiblioteken. Avslutningsvis kommer jag att fokusera på forskning kring legitimering av folkbildning och kultur som värdeskapande verksamhet. Historieskrivningen om folkbildningens och folkbibliotekens framväxt i Sverige är rik och detaljerad (se exempelvis Torstensson, 1996, Arvidsson, 1985 och Vestlund, 2010). Här kommer fokus att ligga på de delar som även haft påverkan på folkbibliotekens framväxt.

Folkbibliotek som social infrastruktur och demokratisk mötesplats

Sedan millennieskiftet har folkbibliotekens sociala och demokratiska roll beforskats mer än tidigare (Audunson et al. 2019, s. 784). Till denna strömning kan även konceptet community librarianship, som nämndes utifrån Rydbeck i inledningen, räknas (Rydbeck, 2024, s. 689). I en översiktsartikel från 2019 med fokus på forskning om folkbiblioteken som infrastruktur för en socialt hållbar offentlig sfär ringar Audunson et al. in fyra centrala teman för de senaste årens forskning. Temana kretsar kring folkbibliotekets centrala roll som publik plats, förutsättningarna för folkbibliotek att utgöra demokratifrämjande mötesplatser, främja social inkludering samt överbrygga klyftor och hinder för tillgänglighet, ofta relaterade till den digitala utvecklingen (Audunson et al. 2019, s. 784).

Biblioteket som en plats för människor att mötas på är alltså i fokus för denna strömning. I en artikel från 2005 argumenterar Audunson för vikten av att folkbibliotek fungerar som vad han kallar för lågintensiva arenor för delaktighet. Den lågintensiva arenan kontrasteras mot högintensiva arenor som beskrivs som platser där individer möts kring gemensamma intressen, exempelvis religiös eller politisk tillhörighet, gemensamma hobbyer, etcetera (Audunson, 2005, s. 4434–

435). I synen på folkbiblioteken som en lågintensiv arena, där människor möts över olika gruppstillhörighet, ser Audunson potential att skapa förutsättningar för att överbrygga utanförskap som spås på av segregation och digitalisering och på så sätt bidra till demokratisk utveckling (ibid, s. 440). Carlsson, Hanell och Engström (2023, s. 179) återvänder till Audunsons lågintensiva arenor i en artikel från 2023. De menar att högerpopulismens frammarsch inneburit en annan politisering av biblioteken än vad som var aktuell när Audunson skrev om lågintensiva arenor. Denna utveckling, menar de, kräver en anpassning av hur biblioteket förstås och görs till en mötesplats. Samtiden kräver mer facilitering för att man ska kunna komma överens om att inte vara överens (Carlsson, Hanell & Engström, 2023, s. 191–192).

Ytterligare ett synliggörande av bibliotekens olika sociala dimensioner är “fyrrumsmodellen” som togs fram av biblioteksforskarna Henrik Jochumsen, Casper Hvenegaard Rasmussen och Dorte Skot-Hansen (2012, s. 589–590) 2010. Modellen synliggör bibliotekets verksamhet i relation till fyra mål som handlar om upplevelse, deltagande, empowerment och innovation. De fyra målsättningarna relaterar till de visionära och överlappande “rum” som presenteras i modellen och som forskarna kallar för rum för inspiration, lärande, möten och skapande. I en senare artikel konstaterar de att modellen har använts i flera olika processer på nordiska bibliotek som handlar om att strukturera eller omstrukturera biblioteksrummet men också som ett verktyg i framtagandet av policy och planer för verksamhet och samarbeten (ibid, 2012, s. 594–596).

Bilden av folkbibliotek som infrastruktur återkommer som perspektiv för forskning med detta fokus. I forskningsprojektet *Infrastructuring Libraries in Transformation* (ILIT) undersökte forskare från Sverige, Österrike och Nederländerna folkbibliotekens förutsättningar att utgöra en mötesplats genom att just använda infrastruktur som verb. De synliggör därigenom hur bibliotekens personal ständigt gör den sociala infrastruktur som biblioteket är genom handlingar som de kategoriserar som omsorg, upprätthållande, kontakter och gränsdragning (Rivano Eckerdal et al. 2024, s. 220).

I boken *Palaces for the people: how social infrastructure can help fight inequality, polarization and the decline of civil life* från 2018 synliggör sociologen Eric Klinenberg vikten av de fysiska och materiella förutsättningarna för social infrastruktur. Han definierar social infrastruktur som ”fysiska platser och organisationer som formar sätten som folk interagerar” (Klinenberg 2018, s. 4–

5). Klinenberg lyfter fram lokala bibliotek som en central social infrastruktur som prioriteras högt av invånarna i den amerikanska kontext han beskriver. Prioriteringen speglas dock inte i finansieringen (ibid, s. 33–34).

Till en litteraturöversikt med fokus på biblioteks- och informationsvetenskaplig forskning om bibliotekets sociala och inkluderande kapacitet från 2022 har kanadensiska forskare lånat Klinenbergs titel, *“Palaces for the people” - Mapping Public Libraries’ Capacity for Social Connection and Inclusion* (Dalmer et al., 2022, s. 1–4). Deras resultat visar att bibliotekens sociala roll studeras i allt högre utsträckning under de 10 år som materialet omfattar. De resultat som lyfts fram visar bland annat hur biblioteken bygger lokal gemenskap genom att främja engagemang samt att de utgör en unik plats för demokratiska processer genom försvarandet av yttrande- och informationsfrihet men också just genom hur de skapar förutsättningar för känslan av tillhörighet. Forskarna varnar dock för att bibliotekens breddade roll innebär risker för både användare och personal när den inte backas upp med tillräckliga resurser (Dalmer et al., 2022, s. 8 och 48–49)

Att se biblioteken som infrastrukturer öppnar upp för möjligheten att diskutera vilka roller, ansvar och funktioner vi vill att de ska ta och inte, menar Shannon Mattern i en artikel från 2014 (s. 7–13). Där visar hon genom en rad exempel från världen över på olika infrastrukturella identiteter som biblioteken antar genom att försöka möta användares olika behov av information, kunskap, teknik men också sociala och basala behov när andra stödfunktioner saknas. För att se till att de infrastrukturella funktioner vi vill att biblioteken ansvarar för fungerar i relation till varandra och för att synliggöra motsägelser efterfrågar Mattern (2014, s. 16–17) ett epistemologiskt ramverk eller en sammanhållen berättelse som förklarar hur de olika infrastrukturerna hänger ihop. Lisa Olsson Dahlquist (2019, s. 138–139 och 214–217), undersökte, i sin avhandling, de svenska folkbibliotekens demokratiska uppdrag genom att studera deras arbete med digital delaktighet. I studien använder hon sig av både folkbildning och social infrastruktur som begrepp för att analysera folkbibliotekens demokratifrämjande verksamhet. I avhandlingens avslutande diskussion lyfter Olsson Dahlquist det folkbildande uppdraget som möjligt svar på Matterns efterfrågade epistemologiska ramverk. Hon menar att det folkbildande syfte som funnits med historiskt är möjligt att vidga och återaktualisera för att rymma de olika infrastrukturella funktioner som man förväntas uppfylla idag (Olsson Dahlquist, 2019, s. 222).

Forskning om folkbildning – ideal och motsättningar

För att övergå till forskning om folkbildning vill jag inledningsvis lyfta fram tre, hädangångna men i text levande, svenska kvinnor som andra före mig tagit stöd av för att kunna belysa vad det rätt flyktiga begreppet bildning och prefixet folk kan vara. Ett citat som ofta återkommer när bildning som fenomen diskuteras är hämtat från författaren och pedagogikpionjären Ellen Key. Hon skrev att “Bildning är det som är kvar sedan vi glömt allt vad vi lärt oss” (Gustavsson, 2013, s. 16). När Erik Amnå, professor i statsvetenskap och Eva Åström, utvärderingsansvarig på Folkbildningsrådet, på uppdrag av Folkbildningsrådet, publicerade en rapport om bildningsbegreppets innebörd hos studieförbund och folkhögskolor valde de att rama in resultaten med hjälp av Selma Lagerlöfs liv och verk. I Lagerlöfs författarskap, men också i hennes politiska gärning finner de vad de kallar för ramberättelsen om den svenska folkbildningen som handlar om en humanistisk grundsyn, en ömsesidig tro på att människors potential är nyckeln till frihet och framgång som bottnar i en känsla av samhörighet (Amnå och Åström, 2025 s. 9–10, s. 55–56). Anneli Bränström Öman (2015, s. 57–62), professor i litteraturvetenskap, använder sig även hon av en författarinns liv och verk för att ge perspektiv på folkbildning, Sara Lidman. I Lidmans Jernbanesvit, menar Öman, gestaltar hon en outsläckt kunskapshunger hos huvudkaraktären Didrik och i uppfinnandet av ordet “sam-vett” fångade hon en utgångspunkt om att allt levande, dess kunskap och erfarenhet hänger samman.

Referenserna till författarinnornas liv och verk tydliggör kanske inte begreppet bildning eller folkbildning men illustrerar några av de många ideal som förknippas med dem. Bernt Gustavsson (2017, s. 41–54), professor i pedagogik, som har skrivit mycket om folkbildningens idéhistoria, har ringat in tre av dessa ideal som *medborgarbildningsidealet*, *självbildningsidealet* och *det nyhumanistiska idealet*. Idealet om medborgarbildning finner Gustavsson i upplysningens naturrättsliga ideal om allas likvärdighet och rätt till tillgänglig vetenskap genom vilken hen ska kunna ta sin medborgerliga, aktiva plats i samhället. Självbildningsidealet bottnar i Rousseau och Kants betoning av människans inneboende förnuftskapacitet och det aktiva kunskapandet som mål snarare än medel. I det nyhumanistiska idealet sätts individens självförverkligande bildningsprocess i centrum, men genom att studera olika aspekter av mänsklighetens historia blir hon del av dess helhet.

Förståelsen av folkbildningsbegreppet har även rymt många motsättningar. Maj Klasson (1997, s. 13–14), professor i biblioteks- och informationsvetenskap, synliggör genom en diskussion av folk-prefixet i både folkbildning och

folkbibliotek vad ett ovan- respektive underifrånperspektiv får för olika betydelse för förståelsen. Med ett ovanifrånperspektiv synliggörs både en möjlig filantropisk ansats som vill lyfta de förfördelade ur obildning men även en fostrande värdering av vad god bildning är. Underifrån-perspektivet understryker däremot den enskildes eller kollektivets strävan efter att skaffa sig den bildning man behöver som demokratiskt subjekt. Gustavsson (1992, s. 34–35) har också ringat in inneboende konfliktpunkter i hur bildnings- och därmed folkbildningsbegreppet förstås genom historien. Det handlar om motsättningen mellan bildning som en fri process utan slut och, menar Gustavsson, att det alltid finns närvarande mål eller förebilder. Vidare pekar han på bildningens holistiska ideal i kontrast till ständigt närvarande specialisering samt idealet om jämlikhet i kontrast till återkommande elitism. När det gäller folkbildningen lyfter Gustavsson även idealet om folkbildningens samhällsförändrande och radikala kraft som motsägs av de konservativa, bevarande ideal som också samsats i begreppsanvändningen.

Vad räknas då som folkbildning? I antologin *Perspektiv på folkbildning* som gavs ut av Mimer, nationellt program för folkbildningsforskning, argumenterar historikern Samuel Edquist (2015, s. 32–36) för en pragmatiskt användande av folkbildningsbegreppet i forskning. Han synliggör en spänning mellan vad han kallar den ideala folkbildningen och den organisatoriska. Den ideala folkbildningen karaktäriseras av att de bygger på de etos som belysts ovan, samt ofta utifrån gränsdragningar mot andra fält. Den organisatoriska folkbildningen definieras, vilket nämnts i inledningen, av att det är verksamhet som bedrivs av de organisationer som räknas till folkbildning i regeringens budget. Utifrån det spänningsfält som Edquist målar upp argumenterar han för att man genom ett vidgat, pragmatiskt folkbildningsbegrepp, som rymmer både det ideala och det organisatoriska, blir det möjligt att studera de företeelser som uppstår i gråzonen mellan exempelvis folkbildning och kultur, ungdomsverksamhet eller vuxenutbildning. I många av de samarbeten mellan folkbibliotek och studieförbund som är i fokus för denna studie blir denna gråzon aktuell.

Folkbildningens institutioner, folk och pengar

Hur kom den organisatoriska folkbildningen då till, och varför räknas inte folkbiblioteken dit längre? I inledningen till antologin *Folkbildning och bibliotek* lyfter Maj Klasson (1997, s. 10) fram hur Oscar Olsson, som var en framträdande folkbildningspionjär vid förra sekelskiftet, talade om tre stödfunktioner för folkbildningen i början på 20-talet. Han menade att föreläsningen skulle stimulera studielusten, att biblioteket skulle erbjuda möjlighet till självständigt utforskande

medan studiecirkeln ger stöd till kunskapsprocessen. I betänkandet från den senaste statliga utredningen om folkbildning från 2024 sammanfattas bibliotekens relation till folkbildningen som att de lämnade folkbildningssfären som de tillhört under 1900-talets första hälft i takt med att de kommunaliserades (SOU 2024:42, s. 68).

Biblioteksförfattningen från 1912 kan sägas ha format både de organisationer som vi nu kallar folkbibliotek och de som kom att bli studieförbunden. Då infördes för första gången statsbidrag för bokinköp för lokala bibliotek (Berg och Edquist, 2019, s. 250). Dessförinnan hade den svenska biblioteks- och folkbildningskartan spretat. De äldre sockenbiblioteken drevs först av statskyrkan och senare i anslutning till Folkskolan efter att den infördes 1842 (Hansson, 2005, s. 19). När de som kallas folkrörelserna, väckelserörelserna, nykterhetsrörelserna, arbetarrörelserna och kvinnorörelserna växer fram i Sverige mot slutet av 1800-talet sätter de igång olika bildningsverksamheter och upprättar även bibliotek som lite senare, i många fall slogs ihop med sockenbiblioteken (Berg och Edquist, 2019, s. 249–250).

Utredningen som föregick biblioteksförfattningen skrevs av språkvetaren Valfrid Palmgren. Hon hade gjort studieresor till de Public Libraries som växt fram i USA och tillsammans med andra nordiska biblioteksivrare tagit med sig idéer hem om allmänna bibliotek som institutioner som erbjuder fri tillgång till livslångt lärande och litteratur för alla, inklusive barn (Olsson Dahlquist och Carlsson, 2022, s. 133). Biblioteksförfattningen som hennes utredning resulterade i innebar att det för första gången infördes statsbidrag för folkrörelsernas studiecirklar. Om de organiserade sig i riksorganisationer kunde de söka bidrag för inköp av böcker som valts ut av skolöverstyrelsen (Johansson, 1985, s. 182). Arbetarnas bildningsförbund, ABF bildades som första statsbidragsberättigade studieförbund 1912. Statsbidragen skapade förutsättningar för utveckling och utbyggnad men innebar också statlig styrning av såväl studieförbund som folkbiblioteken (Berg och Edquist, 2019, s. 250).

Valfrid Palmgren lovordade hur studiecirkeln som metod krävde individens delaktighet och hur folkrörelserna satte boken i centrum för cirkelarna. Denna aktivitetspedagogiska utgångspunkt lyfts av Johansson fram som möjlig anledning till att hon förordade att folkrörelsernas bibliotek skulle berättigas statsbidrag (Johansson, 1985, s. 182). Johansson (1985, s. 182–183) visar vidare hur Palmgren avfärdade de samtida föreläsningsföreningarnas passiva metod och bristande samarbete med bibliotek. Palmgren delade dock inte alla ideal som frodades i folkrörelsernas bildningsverksamhet. Joacim Hansson (1998, s. 104), numera

professor i biblioteks- och informationsvetenskap, visar i sin licentiatavhandling *Om folkbibliotekens ideologiska identitet* hur Palmgrens idéer om folkfostran och betonande av biblioteket som neutral plats går i linje med den samtida konservativa regeringens vilja att lugna ner den oro man upplevde hotade från en växande och strejkande urban arbetarklass. Hennes argumentation för bibliotekens och bildningens betydelse handlade även om att Sverige som nation skulle stå sig i den industriella erans globala konkurrens (Schultz-Nybacka, 2026, s. 3).

Hur kan då prefixet "folk" som används på olika sätt i det här sammanhanget förstås? Palmgren, och många före henne använde begreppet "folkfostran". Vestlund (2010, s. 18) synliggör skillnaden mot begreppet folkbildning som kom med folkrörelserna: "alla kunde inte fostra alla". Alltså innebär begreppet folkfostran att en uppdelning i de som fostrar, medan "folket" är de andra som behöver fostran. Folk-prefixets definition kan också förstås i relation till institutioner. När folkbildningen formerades under decennierna vid förra sekelskiftet var det i relation till läroverk och universitet som inte var tillgängliga för alla. Folkbildningen var därför implicit till för de ur lägre klasser som stod utanför (Rydbeck 2001, s. 32). I sin utredning var Palmgren tydlig med att hon föredrog begreppet allmänna bibliotek eftersom folkbibliotek för henne innebar en avgränsning till en "viss kategori" (Torstensson, 1996, s. 21). Under 1900-talet kom "folk" i folkbildning successivt att omfatta alla (Vestlund, 2010 s. 18–19, Rydbeck 2001, s. 32). Rydbeck har dock belyst hur kvinnors bildningsinitiativ under 1900-talet till stor del bedrivits utanför den organisatoriska folkbildningen. Detta utifrån att kvinnorörelsens organisationers ansökningar om att bilda statsbidragsberättigade studieförbund avslogs (Rydbeck, 2001, s. 16).

Efter andra världskriget förändrades villkoren för statsbidrag till studieförbunden och så småningom till biblioteken. Tidigare hade statsbidrag endast beviljats till inköp av böcker, därmed hade boken stått i centrum för folkbildningsarbetet. Efter 1948 höjdes anslagen och möjligheten att få statsbidrag till verksamhet under rubrikerna demokrati, kultur, medborgerlig bildning och personlighetsutveckling infördes (Rydbeck, 2012, s. 215). Vid samma tid beslutades att statsbidragen till studiecirkelbiblioteken skulle fasas ut då de utbyggda folkbiblioteken ansågs kunna bistå folkbildningen med de bibliotekstjänster som behövdes (Möhlenbrock, 1980, s. 31–32). 1965 avskaffades även de generella statsbidragen till folkbiblioteken och de blev en del av det kommunala välfärdsansvaret även om statsbidrag för specifika insatser införts tidvis (Rydbeck, 2024, s. 695). Med 1974 års kulturproposition hamnade biblioteksfrågorna under den nya kulturpolitiken medan folkbildningen

blev kvar under utbildning. Det, och studieförbundens breddade verksamhet, lyfts fram av Rydbeck (2024, s. 695–696) som en del av förklaringen till varför folkbildning och folkbibliotek gled längre isär och något samarbete i större hänseende aldrig riktigt kom till stånd. Edquist (2015b, s. 86–92) har genom att studera statsbidragen till folkbildningens utformning och vad folkbildningens organisationer gjort och fortsatt gör, visat hur frågan om avgränsning varit en konstant sedan införandet och att den på så vis format vilka institutioner som räknas som utförare och hur de organiserat sig. Dock, menar Edquist, har organisationerna skapat sig strukturellt utrymme att jobba på med det man vill oavsett om det utifrån ett organisatoriskt folkbildningsperspektiv skulle hamna utanför gränsdragningarna som i olika skeden satts upp mot formell yrkesutbildning, ungdomsverksamhet eller dans.

För att avslutningsvis återgå till frågan om folkbibliotekens relation till folkbildningens organisationer så har Hansson visat hur distansen dem emellan var uppe för debatt från början. I Biblioteksbladet lyftes argument om vikten av bibliotekens förankring i folkrörelserna men också motsatt åsikt att folkbibliotekens kapacitet och uppdrag var för stort för att rymmas där (Hansson, 2005, s. 21). Hansson (2010, s. 15–16) framhåller vidare två skäl till att folkbiblioteken kom att uppgå i den tidiga offentliga välfärden. Dels genom närheten till skolväsendet genom de historiska rötterna som går längre tillbaka i socken- och folkskolebiblioteken än i folkrörelsebiblioteken. Det andra skälet är den pragmatiska utgångspunkten att det var lättare att få tillräckliga resurser till den kapacitet som folkbiblioteken ansågs ha om det drevs i offentlig regi och intog en mer neutral position.

Malin Lindberg (2024, s. 104–111) professor i genus och teknik forskar på social innovation i den offentliga och idéburna välfärden. Hon belyser hur mycket av det som vi idag räknar som kärnverksamheter i den offentliga välfärden har börjat som initiativ i civilsamhället, från färdtjänst till BVC och folktandvård. Folkbiblioteken kan delvis sägas vara ytterligare ett exempel på detta utifrån de tudelade historiska rötter som tidigare omnämnts. Lindbergs forskning visar vidare på det snåriga fält mellan offentlig och privat sektor som de civilsamhällesaktörer som idag arbetar med sociala innovationer förhåller sig till. I detta fält kan studieförbunden sägas befinna sig idag.

Värdet av bildning och folkbibliotek - styrning, samarbete och strategier

Innan den allmänna rösträtten infördes i Sverige ansågs alltså folkbildning, utifrån olika ideologiska perspektiv, som en så pass viktig samhällsfunktion att dess idéburna utförare beviljades statsbidrag till bokinköp. Frågan om nyttan med bildning och folkbildning samt ifrågasättande av själva frågan har det senaste decenniet seglat upp i forskning och samhällsdebatt. För att kortfattat sammanfatta utvecklingen av synen på hur kultur och bildning ska värderas efter andra världskriget, så kan man skissa på tre paradigmer som relaterar till hur den offentliga sektorn utvecklades under samma tid. Kann-Rasmussen (2024, s. 584–585), biträdande professor vid Köpenhamns universitet går igenom hur kulturpolitiken präglats av svängningar i synen på styrning av offentlig sektor och den välfärdsapparat som växte fram, eftersom kulturpolitiken då också blev en del av den. Med stöd av Osborne synliggör hon övergången från byråkratisk styrning som kritiserades för att vara trögt och ineffektivt. Det nyliberala svaret på problemet var att föra in marknadslogik, konkurrens och mätbar målstyrning i offentlig sektor, ett paradigm som kommit att kallas för New Public Management (NPM). I nästa led uppstod kritik mot hur enögt fokuserad på effektivitet och kvantitativt mätbara resultat som en offentlig sektor byggd på NPM-logik blir. Svaret på det, är alternativa perspektiv, som sammanfattas under begreppet New Public Governance (NPG). Dessa perspektiv kan sägas fokusera på att samhället är präglad av komplexa problem som kräver sektorsövergripande samverkan och värdebaserad styrning för att hitta nya innovativa lösningar (Kann-Rasmussen, 2024, s. 584–585).

Var hittar vi då studieförbunden och folkbiblioteken i dessa paradigmskiften? Sedan 90-talets friskolereform har flera studieförbund startat och driver verksamhet, förskolor, grundskolor och yrkesutbildningar, inom det formella utbildningssystemet (Åberg, 2012, s. 133). I samma veva som skolmarknaden öppnades i Sverige beslutades att statsbidragssystemet för folkbildningen skulle övergå från byråkratisk styrning genom Skolöverstyrelsen till målstyrning. Folkbildningsrådet, en förening bestående av folkbildningsaktörernas huvudmän, bildades och fick myndighetsansvaret att fördela och följa upp medel utifrån statens beslutade mål (Edquist, 2015b, s. 74). Åberg visar hur marknadslogiker anammats i studieförbundens verksamhet både genom hur man gett sig in i välfärdsmarknaden och utifrån effektiviseringskrav som systemet för statsbidrag inneburit. Exempelvis pekar Åberg (2012, s. 136 och 124–125) på en trend av sammanslagningar av lokala avdelningar och hur det kan tolkas som att effektivisering trumfar mål om lokal närvaro och intern demokrati. Olsson Dahlquist och Carlsson (2022, s. 136)

sammanfattar folkbibliotekens anpassning till NPM-logiken med att man i högre utsträckning behöver visa på kostnadseffektivitet och positionera sig genom termer som passar in i en upplevelseindustri vilket osynliggjort kvantitativt omätbara sociala och kulturella värden. Hansson (2002, s. 90) menar att 90-talets IT-boom fick till följd att folkbiblioteken rörde sig från en folkbildande till en mer kundanpassad marknadslogik i syfte att hänga med tiden. När det gäller biblioteken är det även möjligt att dra linjer ända tillbaka till bibliotekspionjären Palmgrens idéer när det gäller marknadslogik. I en ny artikel visar Pamela Schultz Nybacka (2026, s. 13–14) hur Palmgrens syn på bildning som nationell angelägenhet utifrån global konkurrens går igen i samtida satsningar på bibliotek utifrån bland annat digitaliseringssträvanden och utropandet av akut läskris.

I ett paradigm präglat av New Public Governance visar Kann-Rasmussen (2019, s. 319) hur samarbeten blir centrala för samtida kulturinstitutioners, däribland bibliotekens förutsättningar att bygga legitimitet. Von Essen et al. (2012, s. 286) synliggör hur studieförbunden legitimerar sin verksamhet genom att skapa nytta i samarbete med offentliga organisationer och i relation till olika typer av komplexa problem inom exempelvis folkhälsa eller demokratiutveckling eller i relation till målgrupper som förutsätts ha olika behov. Katarina Michnik (2018, s. 83–84 och 106) disputerade på en avhandling om folkbibliotekens sociala legitimitet. En av frågeställningarna som studien bygger på handlar om vilka aktiviteter som folkbiblioteken erbjuder genom externa samarbeten. Resultaten delas in i traditionella och icke-traditionella aktiviteter, där de traditionella går att kategorisera utifrån den aktivitetsstatistik som Kungliga biblioteket redovisar. I slutsatserna lyfter Michnik att traditionella aktiviteter kan stärka bibliotekens legitimitet men att de även kan innebära att bilden av vad bibliotek är och gör begränsas för vissa. När de gäller de icke-traditionella aktiviteter belyser Michnik en risk att legitimiteten utmanas om genomförandet inte är hållbart i förhållande till de förväntningar som finns på biblioteken. Både Michnik och Kann-Rasmussen lyfter även medskapande med användare som en samtida strategi för att skapa legitimitet (Michnik, 2018, s. 82–83, Kann-Rasmussen, 2019, s. 315)

Även om NPG-rationaliteten bygger på en kritik av effektivitetssträvanden i offentlig och idéburen sektor byggs alltså instrumentalitet in i logiken utifrån de komplexa problem som man genom samarbete ska kunna möta. Vestheim (2009, s. 62–63) argumenterar för att all kulturpolitik utgår från någon form av instrumentalitet eftersom den alltid relateras till de människor som kultur och politik görs för. Kann-Rasmussen (2024, s. 592–593) argumenterar för att denna

instrumentalitet behöver brytas ner och belyser hur den i en offentlighet präglad av New Public Governance kan förstås som att den kommer underifrån, från verksamheterna själva. Ingen aktör kan säga att de inte vill vara med och lösa samhällets komplexa problem som ojämlikhet, demokratiskt underskott eller klimathot. Det, menar Kann-Rasmussen, gör det svårare för kulturaktörer att föra fram kritik om att instrumentella syften med kultur skymmer sikten för dess egenvärde.

Hur hävdar då folkbildningen och kulturens försvarare dess värde i relation till samtiden? Bernt Gustavsson som tidigare refererats här, var tillsammans med Matilda Wiklund redaktör för antologin *Nyttan med folklig bildning – en studie av kapitalformer i folkbildande verksamhet* som utkom 2013 (s.11). Boken är ett resultat av forskningsprojektet Folkbildningens samhällsnytta som i sin tur kom till som ett svar på en samhällsutveckling som genererat en ekonomiserad syn på utbildning som investering, vilket osynliggjort de värden kopplat till demokrati och mänskliga rättigheter som inryms i ett humanistiskt bildningsideal. Gustavsson (2013, s. 20) lyfter att dikotomin mellan bildning eller folkbildning och ekonomisk nytta kan överbryggas genom Amartya Sens och Martha Nussbaums så kallade capabilities approach som utgår från att strävan efter att ta tillvara och utveckla varje individs förmåga ska vara drivkraften för samhällsutveckling. I ett kapitel i en antologi om bibliotekens roll i tider av demokratisk tillbakagång använder Digiacoio et al. (2021, s. 236–240) sig av frågan som är central för the capabilities approach, “vad är människor faktiskt kapabla att göra och bli?”. De tar den som en av flera utgångspunkter för att föra fram ett ramverk för hur biblioteket borde sträva efter att vara institutioner som består av alla människor i ett samhälle för att uppfylla sin demokratiska potential.

Avslutningsvis skulle jag, som rubriken utlovar vilja lyfta fram forskning kring vilka strategier som organisationer i det fält som är i fokus för denna uppsats använder för att navigera skiftande styrningslogiker och knappa resurser.

I boken *The Promise of Access: Technology, Inequality, and the Political Economy of Hope* (2021) undersöker Daniel Greene, professor i informationsvetenskap, hur offentliga institutioner som bibliotek och skolor, i en amerikansk kontext, genom så kallad bootstrapping anpassar sig till vad han benämner som the *access doctrine*. The access doctrine kan kortfattat beskrivas som att digitalisering utlovades som lösning på hotande fattigdom i övergången från industrisamhälle till informationssamhälle, detta utifrån en nyliberal logik (Greene, 2021, s. 21—25).

Bootstrapping är i sin tur ett begrepp myntat i en företagsekonomisk kontext och syftar helt enkelt på att dra sig själv upp i stövelskaften. Det används för att beskriva strategier som entreprenörer och startups kan använda för att klara sig på egna resurser i stället för att göra sig beroende av investeringskapital (Bhide, 1992, s. 109). I en artikel om civilsamhällets förutsättningar att finansiera sociala innovationer lyfter Lindberg (2024, s. 106) bootstrapping som ett sätt och definierar då begreppet som en finansieringsstrategi “där kostnaderna hålls nere genom billiga inköp, samnyttjande av resurser, utbyte av tjänster, med mera”. Greene beskriver vidare hur denna bootstrapping-strategi handlar om att skapa legitimitet i relation till “the access doctrine”. Skolor och bibliotek har dock inte möjlighet att skifta målgrupp eller syfte med det de gör vilket gör det svårt att anamma samma strategier som tech-startups (Greene, 2021, s. 119). I likhet med hur Digiacoimo et al. lyfter att biblioteket behöver sträva efter att bestå av sina användare, framhåller Greene (2021, s. 210—213) i sitt avslutande kapitel att de anställda på bibliotek behöver alliera sig med sina användare för att komma bort från den nyliberala logiken bakom bootstrapping.

En liknande förhoppning om allianser mellan offentlig och civil sektor lyfts av Flisbäck, Nord och Uddling (2024, s. 19–23). I inledningen till antologin *Välfärdssamhällets omvandling i praktiken. Om ansvarsförskjutningar och samverkans gränser* belyser de en yta av möjligheter till transformerad välfärd. Denna yta, menar de, har potential att uppstå ur civilsamhälleliga krafterns möte med den oro som uppstår i en oförutsägbart omvärld och en delvis nedmonterad välfärd. Ideella krafter kan engagera eller organisera sig för att fylla de sprickor man upplever i den offentliga välfärden. Författarna understryker dock att det är skillnad på att kompensera genom innovation och faktiskt förändra institutioner. I likhet med den förhoppning Flisbäck, Nord och Uddling artikulerar visar Lindberg (2025, s. 103–107) att social behovsorientering ofta är ett av de mervärden som lyfts fram med innovationer i civilsamhället. Detta tillsammans med att man är röstbärare för olika grupper och intressen samt driver arenor för gemenskap. När den offentliga sektorn byggdes ut kunde civilsamhällesinnovationer omvandlas till välfärdstjänster. Idag blir olika typer av sektorsövergripande samverkan ofta lösningen för att skapa långsiktighet. Lindberg sammanfattar civilsamhällets potential som innovatörer som en balansgång. Å ena sidan vill många organisationer bidra till nya sätt att möta komplexa problem utifrån den egna organisationens förutsättningar och ideal. Å andra sidan finns det risker att misslyckas och att lösningarna blir ofullständiga substitut för de större politiska reformer som krävs. Civilsamhällesorganisationer kan också ha en bevarande roll

utifrån olika ideal och då agera motkraft mot samhällsutveckling man tycker går för fort eller fel (Lindberg, 2025, s. 107–110).

Sammanfattning

Kapitlet inleddes med en översikt av utvald forskning kring folkbibliotekets sociala och demokratiska funktion. De perspektiv som presenteras där formar en utgångspunkt för förståelsen av det arbete som sker i samarbete mellan studieförbund och folkbibliotek idag vilket är undersökningens fokus. Folkbibliotekens roll som mötesplats utforskats i många studier vilket synliggjorts här. Genom denna undersöknings utgångspunkt i samarbeten mellan studieförbund och folkbibliotek hamnar gruppaktiviteter men även ett ideal om medskapande, vilket är centralt för folkbildning som fenomen, mer i centrum. Detta kommer att tydliggöras i kapitel 5 där uppsatsens resultat och analys presenteras.

Genom en kronologisk men översiktlig genomgång av studieförbunden och folkbibliotekens historiska framväxt synliggjordes gemensamma nämnare men också punkter där institutionernas vägar delats. Den historiska bakgrunden ger viktig förståelse för studiens undersökande av organisationernas förutsättningar till samarbete idag utifrån ett institutionellt perspektiv (Eriksson-Zetterquist, 2009, s. 23) samt utifrån förståelsen av infrastrukturer som historiskt förankrade processer (Star och Ruhleder, 1996, s. 113).

I kapitlets avslutande avsnitt lades fokus på hur synen på värdet av folkbildning och kultur har påverkats av samhällsekonomiska paradigm och försvarats utifrån olika perspektiv och strategier. Det är perspektiv som kommer att användas för att förstå relationen mellan de samarbeten som undersökts och den politiska samtids vi befinner oss i. Som synliggjordes i inledningen har studieförbunden och folkbibliotekens nationella intresseorganisationer lyft organisationernas infrastrukturella betydelse för tillgång till folkbildning och kultur i hela landet (Arriaza Hult, Berglund och Gemmel, 2025). Relationen mellan studieförbund och folkbibliotek är, som visats här, utförligt beforskad ur ett historiskt perspektiv. Hur samarbetet ser ut och vilken roll det spelar för den samtida svenska infrastrukturen för kultur och folkbildning idag har dock inte undersökts vilket är motivet för denna uppsats.

3. Teori

I följande kapitel kommer jag att redogöra för de teoretiska perspektiv och begrepp som utgör ramverket för den analys som uppsatsen bygger på. Sammanfattat ger det teoretiska ramverket verktyg för att undersöka hur olika roller för samarbetet mellan studieförbund och folkbibliotek kan förstås. Det infrastrukturella perspektivet ger tudelade verktyg som dels handlar om ideal och identitet, det vill säga målsättningar för samarbetet, dels om att förstå samarbetets beståndsdelar genom att undersöka infrastrukturella dimensioner som aktualiseras i materialet. Den nyinstitutionella teorin bidrar med perspektiv på hur olika logiker kan samsas eller skava inom ett organisationsfält vilket ger verktyg för att undersöka vad som fungerar och utmanar i samarbetet mellan studieförbund och folkbibliotek.

Infrastruktur som mål och medel

Social infrastruktur som begrepp och teoretiskt perspektiv kommer att användas på två sätt i uppsatsens analysdel. Dels handlar det om social infrastruktur som målsättning eller ideal för verksamheter, i detta fall studieförbund och folkbibliotek, och vilken roll det spelar för hur och kring vad man väljer att samarbeta. Som nämnts i föregående kapitel har förståelsen av folkbibliotekens förutsättningar att utgöra en social infrastruktur har synliggjorts återkommande i forskning de senaste 20 åren (Audunson et al. 2019, s. 784). Jag tar därför ett teoretiskt avstamp i idén om social infrastruktur för att undersöka hur folkbibliotekens identitet formas i relation med studieförbunden. Det andra sättet som jag kommer att använda infrastruktur-begreppet handlar om att synliggöra infrastrukturella dimensioner som verktyg för förståelsen av studieförbund och folkbibliotek som sociala infrastrukturer.

Infrastrukturella dimensioner

De dimensioner av vad som gör en infrastruktur, som förklarats av Star och Ruhleder (1996, s. 113), utgår från förståelsen av infrastrukturer som relationella. De uppstår i relation till organiserade praktiker. Dimensionerna som jag kommer att använda för att undersöka samarbetets förutsättningar handlar om att infrastrukturer är *inbäddade* i andra strukturer och *transparenta*, det vill säga att de kan användas för att stödja återkommande praktiker utan att behöva ägnas ny uppmärksamhet vilket även är giltigt över *tid och plats*. Vidare är infrastrukturer

länkade till praktikgemenskaper, vilket innebär att de både påverkas av och påverkar hur vi gör saker. Ytterligare en infrastrukturell dimension är att de *lärs som del av ett medlemskap* vilket innebär att infrastrukturen blir osynlig eller tagen för given av den som är van användare. Star och Ruhleder lyfter vidare fram hur infrastrukturer inte skapas ur intet utan alltid *bygger på tidigare strukturer* och ärver därför de förutsättningar som de fört med sig samt att de *förkroppsligar standarder*. Slutligen lyfter de fram att infrastrukturer blir *synliga när de går sönder*.

I förståelsen av infrastrukturer och hur de påverkar hur vi gör samhälle är alltså standardisering ett integrerat koncept. Bowker och Star (2000, s. 14–15) synliggör hur klassificering är en ständigt pågående praktik och hur de standardiseras för att förkroppsliga praktiker. De lyfter vidare hur standarder och klassifikation både är materiella, bäddas in i vår materiella omgivning och får materiella konsekvenser (Ibid, s. 39). Detta perspektiv blir viktigt för uppsatsens analys för att belysa både hur klassificering, standarder och materialitet bidrar till förståelsen av samarbetets förutsättningar och de roller det spelar.

Gränsinfrastruktur

För att undersöka samarbete med hjälp av ett infrastrukturellt perspektiv blir förståelsen av gränsinfrastruktur ett användbart verktyg för att belysa vad som får det att fungera. Gräns ska i sammanhanget förstås som delat utrymme snarare än hinder vilket förtydligas av Star som myntade begreppet tillsammans med Bowker (2010, s. 603). Farrell et al. (2022, s. 198–199) ritar upp ett ramverk för hur en gränsinfrastruktur kan förstås. Ramverket består av tre dimensioner som de benämner *gränsöverskridande*, *gränspraktiker* och *gränsobjekt*. Med gränsöverskridande menas den funktion som en enskilds agerande kan betyda för ett samarbete, att hen genom att använda tidigare eller samla ny erfarenhet eller kunskap kan överbrygga mellanrum. Gränspraktiker handlar om att skapa de forum som behövs för att få samarbetet i mellanrummet att fungera. Gränsobjekt beskrivs av Farrel et al. som materiella eller konceptuella verktyg som fyller en koordinerande funktion mellan olika grupper och organisationer men också innebär att det sker aktivitet inom gruppen eller organisationen.

Nyinstitutionella perspektiv och begrepp

Den nyinstitutionella teorins utgångspunkt ligger i undersökandet av varför organisationer fungerar som de gör (Eriksson-Zetterquist, 2009, s. 64). Snarare än som en enhetlig teoribildning ska teorin förstås som perspektiv som på olika sätt synliggör relationen mellan en organisation och dess omgivning i dåtid och nutid

(ibid, s. 23). Institutioner kan förstås både som sociala konventioner eller som strukturer med lång hållbarhet. Kann-Christensen (2008, s. 141) sammanfattar det som att institutioner kan förstås som både struktur och praxis.

Prefixet “ny” markerar ett ifrågasättande av tidigare perspektiv inom institutionell teori. Ett tydligt sådant var utgångspunkten att handlingar skapar en organisations identitet snarare än att handlingar utgår från organisationens identitet. Genom ett nyinstitutionellt perspektiv synliggörs även hur idéer, föreställningar och kultur påverkar och påverkas av organisationer (Scott, 2014, s. 264). De strukturella förutsättningarna är alltså centrala för det nyinstitutionella perspektivet men det behöver inte osynliggöra att individer eller organisationer som helhet kan agera för att förändra strukturer (Scott, 2014, s. 93). Nedan presenteras de begrepp och perspektiv inom nyinstitutionell teori som jag kommer att använda i uppsatsens analysdel.

Organisationsfält och isomorfism

Centralt för det nyinstitutionella perspektivets genomslag var en artikel från 1983 som publicerades av organisationsforskarna DiMaggio och Powell. I artikeln undersöker de hur organisationer anpassar sig till sin omgivning och därför tenderar att likna varandra mer. DiMaggio och Powell (1983, s. 148) utgår från begreppet organisationsfält som de beskriver som organisationer som producerar liknande varor eller tjänster. Därigenom, menar de, kan man analysera ett fält som består av organisationer som varken behöver interagera eller konkurrera utan som definieras genom empirisk undersökning. Scott (2014, s. 223–224) lyfter fram värdet av organisationsfält som teoretiskt koncept eftersom det möjliggör ett synliggörande av det sammanhang som en enskild organisation befinner sig i. Med stöd av Hoffman vidareutvecklar Scott förståelsen av organisationsfält till att även kunna identifieras utifrån aktörer kring en fråga, med miljöskydd som. För denna studie blir möjligheten att se studieförbund och folkbibliotek både som organisationer inom samma men även inom olika fält en viktig förutsättning för att kunna undersöka de olika roller som samarbeten dem emellan spelar.

För att förklara varför organisationer inom ett fält homogeniseras introducerade DiMaggio och Powell begreppet isomorfism som betyder “likhet form” (Kann-Christensen 2008, s. 147). De visar på tre pådrivande mekanismer bakom isomorfism: Tvingande isomorfism är homogenisering som sker utifrån yttre påverkan från dominerande institutioner, exempelvis lagstiftning eller regelverk. Imiterande isomorfism innebär att organisationer svarar på ett osäkert läge med att

efterlikna andra organisationer som man uppfattar som framgångsrika. Normativ isomorfism är den tredje mekanismen som handlar om professionalisering och socialisering. Det vill säga att individer inom olika organisationer kommer från samma utbildningar, tar del av samma fortbildning eller interagerar i samma nätverk vilket leder till att de börjar tänka och agera liknande (DiMaggio och Powell, 1983, s.150–153).

Institutionella logiker och identiteter

Ytterligare en aspekt av organisationsfält som teoretiskt koncept är att de kan präglas av flera olika institutionella logiker (Eriksson-Zetterquist, 2009, s. 103). En institutionell logik kan förstås som ett ramverk för hur aktörerna inom ett fält betar sig (Scott, 2014, s. 225). Hur organisationer förändras samt vilka spänningar som finns inom och mellan dem kan synliggöras genom att belysa vilka olika logiker som samspelar eller konkurrerar inom organisationen eller organisationsfältet som studeras (ibid, s. 91). Lindberg (2024, s. 108) synliggör exempelvis hur idéburna organisationer navigerar mellan kommersiella, offentliga och ideella logiker för att finansiera verksamhet som kan ha samma samhällsnyttiga syfte. På liknande vis kommer jag att använda mig av begreppet logiker för att synliggöra hur och varför folkbibliotek och studieförbund väljer att samarbeta men även för att belysa också vad som kan bli knepigt i samarbetet.

Utifrån ett institutionellt ramverk blir frågan om vad som utgör en organisations identitet länkad till hur organisationen förhåller sig till sin omvärld (Glynn, 2008, s. 419). Identiteten formas alltså av en mängd komponenter från organisationens institutionella sammanhang som i sin tur kan bestå av sociokulturella aspekter såväl som lagstiftning och andra organisationer i samma fält (ibid, 423). Glynn belyser hur institutionellt perspektiv skiftar fokus för frågan om en organisations identitet från ett sökande efter ett essentiellt svar till hur en organisation *gör* identitet i olika situationer (2008, s. 425). Att se på organisationers identitet som göranden möjliggör också ett undersökande av hur olika mekanismer kan påverka och förändra identiteten. Glynn (2008, s. 426) delar upp mekanismerna i normativa förväntningar på hur organisationen ska agera, kognitiva vägledande system och regelverk eller tvingande mekanismer. För kommande analys spelar konceptet institutionell identitet och de logiker den formas av roll för förståelsen av hur man från de olika organisationerna förstår och inte förstår varandra.

Samverkan och institutioner som arrangemang

För att synliggöra att det finns transformativ potential i bibliotek som institution använder sig Gerolami (2014, s. 165–168) av hur filosofen Gilles Deleuze beskriver institutioner som kreativa processer. Utifrån denna förståelse av hur institutioner i ett demokratiskt samhälle kan förstås som relationella förklarar Gerolami bibliotekens utveckling från den fostrande idé som de växte fram ur till dagens dialogfokuserade verksamheter. Hon utvecklar vidare hur bibliotek som institution kan förstås genom Deleuze och Guattaris koncept *assemblage*.

Assemblage som perspektiv synliggör hur olika delar av en institution definieras i relation till omgivningen samt att förståelsen av den inte avgränsas vid summan av delarna utan att nya fenomen kan uppstå utifrån hur relationen till omgivningen förändras (Gerolami, 2014 s. 168). Detta perspektiv blir användbart i denna studie för att synliggöra vad som uppstår i det mellanrum som skapas genom samarbetet mellan studieförbund och folkbibliotek. Rivano Eckerdal (2016, s. 44–45) har valt att använda *arrangemang* som svensk översättning av *assemblage* och använder det för att kasta ljus på hur fokus flyttas om biblioteket förstås som en verksamhet med många, parallella syften och mål. Ett sådant synsätt, menar hon, öppnar upp ett kreativt handlingsutrymme i relation det omgivande samhället men också i relation till de normer och regelverk som präglar organisationens identitet. Att kunna belysa detta handlingsutrymme är centralt för uppsatsens frågeställning om vilka roller samarbete spelar för en infrastruktur för folkbildning.

Sammanfattning och användning av teoretiskt ramverk

Undersökningens utgångspunkt i infrastrukturteori och det nyinstitutionella perspektivet ger sammanfattningsvis olika verktyg att undersöka organisationernas görande. Dels utifrån förståelsen av organisationerna som del av en infrastruktur för folkbildning och kultur och av infrastruktur som en relationell process dels utifrån analys av respektive institutioners logiker och identitet som göranden. De två perspektiven möjliggör ett undersökande av samarbetets roll inom infrastrukturen i linje med den ena frågeställningen för studien. Förståelsen av infrastrukturella dimensioner och institutionella logiker ger även möjlighet att undersöka hur samarbetets värden kan förstås utifrån den andra frågeställningen.

4. Metod

Som tidigare redogjorts för, är det fenomen som studeras i denna uppsats studieförbundens och folkbibliotekens samarbeten inom vad som förstås som folkbildningen som infrastruktur i Sverige. För att undersöka det har jag valt att intervjua ett antal personer som är verksamma på studieförbund respektive folkbibliotek med erfarenhet av att samarbeta kring folkbildande aktiviteter. Hallin och Helin (2018, s. 32–33) beskriver hur en sådan uppdelning i fenomen och exempel inte måste förutsätta att fenomenet är tydligt definierat från början utan att det material som samlas in kan användas för att löpande mejsla fram det. Denna växelverkan mellan fenomen och exempel har varit utgångspunkt för min metod. Eftersom läget för folkbildningens infrastruktur i Sverige skulle kunna sammanfattas som osäkert blev min utgångspunkt att lyssna in hur de som arbetar i infrastrukturen uppfattar det vilket i sin tur formar en explorativ ansats där resultaten inte är tänkta att förutsägas vilket lämpar sig för tematisk analys (Tivenius, 2024 s. 17).

En reflexiv tematisk analys kan beskrivas som en process där det inte finns några förutbestämda koder när materialet analyseras utan där utgångspunkten är situerad i forskarens frågeställningar, förförståelse och det valda teoretiska ramverket (Clarke och Braun, 2023, s. 67–68). Analysprocessen innebär att man bygger tentativ kunskap allt eftersom förståelsen för materialet fördjupas genom kodningsprocessen. Med hjälp av metoden kan en induktiv och deduktiv ansats kombineras då de erfarenheter som speglas i materialet kan relateras till vald teori och tidigare forskning (ibid, s. 70). Poängen med tematisk analys är vidare att genom analysfasens olika steg kunna lyfta abstraktionsnivån i det insamlade materialet till samma generella nivå som den kontext i form av tidigare forskning och det teoretiska ramverk med tillhörande begrepp som man valt att placera studien i. Det innebär även en epistemologisk utgångspunkt som synliggör forskarens situering och de val som görs (Tivenius, 2024, s. 24).

Valet av metod innebär alltså att min subjektiva position blir ett verktyg i analysen (Braun och Clarke, 2023, s. 68). Den positionen spelar även roll för studiens inriktning och genomförande. Detta då mina tidigare erfarenheter från att ha jobbat med offentlig och idéburen samverkan kring mottagande och etablering av asylsökande och nyanlända har inneburit många olika kontakter med främst olika studieförbund men även med folkbibliotek. De erfarenheterna innebar att när

infrastrukturteori introducerades på ABM-programmet associerade jag det perspektivet till min förståelse av studieförbundens funktion baserad på de erfarenheter jag hade av samverkan med dem. Mina tidigare erfarenheter av att ha arbetat på regional nivå har även informerat mitt val att utgå från de funktioner som finns där för att identifiera de exempel på samarbeten som står i centrum för denna studie.

I följande avsnitt kommer jag att redogöra för de steg som insamling, hantering och analys av data inneburit. Planen för hantering av data godkändes av min handledare innan insamling påbörjades. Avslutningsvis kommer jag att redogöra för de etiska överväganden som insamling av data, analys och presentation av resultat inneburit.

Genomförande av intervjuer

Till grund för denna studie ligger material som samlats in under 16 intervjuer med personer som är verksamma på studieförbund eller bibliotek och på olika sätt arbetar med samarbete med den andra parten. Utifrån undersökningens explorativa ansats har jag valt en semistrukturerad form där relativt öppna frågor grupperas utifrån teman till en intervjuguide (bilaga 3). Detta i syfte att just möjliggöra ett utforskande av intervjupersonernas syn på fenomenet som tematiseras (Kvale och Brinkmann, 2009, s. 122). Intervjuguiden utformades därför med utgångspunkten att efterfråga beskrivningar. Frågorna börjar i det övergripande, specificeras med följdfrågor för att i slutet öppnas upp med en förfrågan om beskrivning av det mer generella (Dalén, 2015, s. 35–36). Utifrån fokus på beskrivningarna förhöll jag mig fritt till intervjuguidens teman och ordning för att få möjlighet att ställa de följdfrågor som möjliggjorde för intervjupersonen att utveckla eller förtydliga det resonemang som påbörjats (Hallin och Helin, 2018, s. 53–54).

En majoritet av intervjuerna genomfördes med hjälp av Zoom med inloggning genom Lunds universitet. Detta för att helt enkelt möjliggöra intervjuer med personer på distans utifrån uppsatsens praktiska förutsättningar. Efter att intervjupersonerna godkänt det (se avsnittet Etiska överväganden) spelades intervjun in, antingen genom Zoom för att sparas direkt på min dator eller med hjälp av en diktafon varpå ljudfilen överfördes till min dator där de sparades med lösenordsskydd.

Tillvägagångssätt urval

Som tillvägagångssätt för att identifiera intervjupersoner har jag använt mig både av ett så kallat tvåstegsurval (Eriksson-Zetterquist och Ahrne, 2022, s. 62) genom

att först tillfråga regionala organisationer inom bibliotek respektive folkbildning för att därefter identifiera exempel på samarbeten och sedan kunna tillfråga de verksamma inom respektive samarbete om de kunde tänka sig att delta i en intervju.

Som första steg i processen att identifiera exempel på pågående, nyligen avslutade eller planerade samarbeten mellan studieförbund och folkbibliotek valde jag att skicka en förfrågan via mejl till samtliga regionala biblioteksverksamheter² i landet samt till alla länsbildningsförbund³ (bilaga 1). För att säkerställa att mejlförfrågan var tydligt formulerad stämde den först av med en utvecklare vid en regional biblioteksverksamhet. Min förhoppning var att man på regional nivå skulle kunna ha överblick på samarbeten av mer verksamhetsutvecklande karaktär. I mailutskicket formulerades även ett undantag för samarbeten som enbart innebar samfinansiering av kulturprogram då jag med bakgrund av Biblioteksbladets undersökning (Eriksson, 2026) visste att en stor majoritet av folkbiblioteken har någon sådan form av samarbete med studieförbunden. Utgångspunkten här var att jag ville hitta något fördjupade samarbeten som inneburit någon form av verksamhetsutveckling.

Nästan alla regionala biblioteksverksamheter och ungefär hälften av alla länsbildningsförbund svarade på mejlutsnittet. En majoritet av svaren var att man inte kände till några sådana, något fördjupade, samarbeten. Från några regionala biblioteksverksamheter kom svaret med tillägg om att det skulle man vilja jobba mer med. En del av de svarande regionala biblioteksverksamheterna erbjöd sig att skicka ut min förfrågan till bibliotekscheferna i länet vilket jag då tackade ja till. Från några länsbildningsförbund och regionala biblioteksverksamheter fick jag svar att de kände till och i vissa fall varit engagerade i samarbeten mellan studieförbund och folkbibliotek. Jag fick då hänvisningar till bibliotek i regionen som drev samarbetet och som jag kunde ställa en intervjufrågan till. Ytterligare några kände till exempel på samarbeten som de hänvisade till.

Eftersom utgångspunkten för undersökningen är nationell och både folkbildningsverksamheten och landet Sverige är brokigt var min utgångspunkt att försöka intervju så olika samarbeten som möjligt. Detta i fråga om platsens geografi och demografi, de olika studieförbunden, olika omfattning på samarbeten

² De regionala biblioteksverksamheterna ska enligt bibliotekslagen främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet i relation till de folkbibliotek som är verksamma i länet (SFS 2013:81).

³ Länsbildningsförbunden är regionala samlärovervakningsorganisationer som främst omfattar studieförbund och folkhögskolor. I vissa län ingår även den regionala biblioteksverksamheten som medlem i förbundet. De arbetar på olika sätt för att stärka samarbetet mellan folkbildningens aktörer och det omgivande samhället i syfte att stärka folkbildningens arbete för demokrati och delaktighet (Länsbildningsförbunden, 2025).

samt fokus och målgrupp för olika samarbeten. Att eftersträva en så stor bredd som möjligt i urvalet av exempel på det fenomen man vill undersöka syftar till att skapa goda förutsättningar för kategorier och underkategorier i analysfasen (Dalen, 2015, s. 55–56). Utifrån de exempel jag fått till mig efter utskicket till aktörerna på regional nivå identifierades luckor i urvalet, främst i fråga om geografi och samverkande studieförbund. För att kunna komplettera urvalet har jag aktivt sökt efter samarbeten mellan bibliotek och fler studieförbund på de håll i landet där exempel saknades. Dels genom sökningar på Google men främst genom att gå igenom evenemangskalendrar för bibliotek eller studieförbund.

Etiska överväganden

När människor involveras och medverkar i forskning är en grundläggande förutsättning att de ges information, får möjlighet att ställa frågor och därefter ge ett informerat samtycke (Vetenskapsrådet, 2024, s. 62). Under denna studies genomförande har detta beaktats genom att intervjupersonerna efter en första kontakt fick ett informationsbrev där uppsatsens syfte, former för datahantering, att intervjupersonernas svar kommer att pseudonymiseras, möjligheten att inte svara på frågor samt att förutsättningarna för att återta samtycke tydliggjordes, se bilaga 2. I samband med det utskicket uppmanades intervjupersonen att återkomma med eventuella frågor alternativt bekräfta samtycke inför intervjun. När intervjun väl genomfördes stämde detta även av muntligt och jag efterfrågade inledningsvis frågor utifrån den information jag hade skickat över. Frågan om det var okej att spela in ställdes särskilt innan inspelningen sattes igång i Zoom eller med extern diktafon. Genom processen som beskrivs här har Vetenskapsrådets principer om att samtycket ska vara informerat, frivilligt, specifikt, uttryckligt, möjligt att återta och dokumenterat uppfyllt (ibid, s. 63).

Intervjupersonerna har som nämndes utlovats pseudonymisering, dock inte anonymisering då det för den insatte skulle kunna vara möjligt att genom den kontext som beskrivs kunna förstå vem som medverkat. Vid fullständig anonymisering ska inte ens forskaren kunna koppla material till person vilket omöjliggörs med den metod som används här (Hughes Tidlund och von Unge, 2022, s. 58). När det gäller urval av intervjupersoner så menar Görman (2021, s. 26) att när det rör sig om professionella som intervjuas om sin yrkespraktik så behöver det inte betraktas som behandling av personuppgifter. Om svaren rör sig om intervjupersonens personliga inställning till fenomenet som studeras kan det dock övergå till att handla om personuppgifter som behöver hanteras därefter (ibid). Enligt dataskyddsförordningen bör man därför tillämpa pseudonymisering vid

hantering av personuppgifter (Görman, 2021, s. 10). Eftersom jag inte har till syfte att jämföra enskilda verksamheter eller samarbeten med varandra har jag valt att redogöra övergripande och samlat för de sammanhang som täcks in i de exempel som återges i materialet, vilket förstärker pseudonymiseringen (se avsnittet *Intervjupersonerna och deras sammanhang*).

Hughes Tidlund och von Unge (2022, s. 56–57) redogör för ett dilemma gällande pseudonymisering av intervjupersoner som talar för sin verksamhet. Pseudonymiseringen riskerar att begränsa vilka utsagor som är möjliga att återge samt omöjliggöra ett erkännande av de intervjuades verksamhet. Samma dilemma har jag övervägt i samband med denna studie då det bland vissa intervjupersoner har uttryckts intresse av att få kännedom om vilka andra samarbeten som deltar. Här har den forskningsetiska utgångspunkten fått vägleda då syftet inte är att synliggöra verksamheter för varandra utan att kunna analysera mer övergripande mönster. Möjligheten att belysa utmaningar och intervjupersonernas förutsättningar att just uttrycka sin personliga inställning till fenomenet hade kunnat hämmas.

Undersökningens material

I följande avsnitt kommer jag att ge en mer ingående beskrivning av studiens material samt av hur bearbetningen av det insamlade materialet har genomförts med hjälp av reflexiv tematisk analys. Intervjuerna under vilka materialet samlades in genomfördes under februari och mars 2026. Intervjuernas längd varierade mellan ca 35 och 100 minuter, men i de flesta fall var de ca 45 minuter långa.

Intervjupersonerna och deras sammanhang

Totalt är det samarbeten i 11 regioner i alla väderstreck som finns representerade i materialet. Biblioteken och studieförbunden är verksamma i vad de själva beskriver som landsortskommuner, bruksorter, mindre städer och på stads- och stadsdelsbibliotek i större städer. I översikten nedan har en indelning gjorts där en kommun med mindre än 20 000 invånare räknas som liten, mellan 20–50 000 som mellanstor och över 50 000 som stor. De intervjupersoner som är verksamma på studieförbund har i de flesta fall intervjuats kring samarbeten som omfattar bibliotek på flera orter i någon form av regional indelning, se översikten nedan. Tre av de åtta studieförbund är representerade i materialet genom intervjuer med anställda. De verksamma på bibliotek som har intervjuats berättar om erfarenheter av samarbete med ytterligare 3 studieförbund. I ett fall har flera parter i samma samarbete intervjuats. Intervjupersonerna arbetar som bibliotekarier, bibliotekschefer, samordnare eller projektledare vid folkbiblioteken. På

studieförbunden är de som intervjuats avdelningschefer, projektledare, verksamhets- eller metodutvecklare. Vid två intervjutillfällen har två intervjupersoner som arbetar på samma organisation medverkat vilket synliggjorts i översikten nedan.

När det gäller form av verksamhet och målgrupper för samarbetet finns det också en bredd representerat i materialet. Det handlar om samarbeten kring evenemang med demokrati-tema på flera håll, där man ofta kombinerat någon form av föreläsning med möjligheter att föra dialog med lokala politiker på olika teman. Flera samarbeten har olika läsfrämjande eller litterära fokus. Där handlar det om grupper kring språkstöd, shared reading, större, regionala satsningar på litteratur och läsfrämjande med många aktiviteter och för olika målgrupper, litteraturfestivaler och läsfrämjande gruppaktiviteter för barn och unga respektive vuxna med annat modersmål än svenska. Fokus för ytterligare några samarbeten skulle kunna sammanfattas som bredare folkbildande verksamhet med föreläsningsserier med forskare, föreläsningar och workshops kring AI, hälsa eller kulturprogram med levande musik. I flera fall har samarbetets primära eller sekundära fokus varit att nå ut till de som av olika anledningar inte hittar till biblioteken eller studieförbundens verksamhet. Att motverka det som kallas för ofrivillig ensamhet samt att sänka trösklarna för deltagande och ledarskap i folkbildning. Även om det specificerades i utskicket att jag efterlyste samarbeten som inneburit någon ytterligare kontakt än samfinansiering av kulturprogram i form av föreläsningar och författarbesök (eftersom detta verkar vara den vanligaste formen) så finns sådana exempel med bland de samarbeten som undersökts. Då har det dock handlat om någon form av utveckling av koncept.

Översikt intervjupersoner

Intervjuperson	Organisationstyp	Plats för samarbete
1 (SF)	Studieförbund	Regionalt med flera bibliotek
2 (SF)	Studieförbund	Regionalt med flera bibliotek
3 (SF)	Studieförbund	Regionalt med flera bibliotek
4 (FB)	Folkbibliotek	Liten kommun
5 (FB)	Folkbibliotek	Mellanstor kommun
6 (FB)	Folkbibliotek	Liten kommun
7 (SF)	Studieförbund	Delregionalt med flera bibliotek
8 (SF)	Studieförbund	Regionalt med flera bibliotek
9 (SF)	Studieförbund	Regionalt med flera bibliotek
10 (FB)	Folkbibliotek	Stadsdelsbibliotek i större stad
11 och 12 (SF)	Studieförbund	Delregionalt med flera bibliotek
13 (FB)	Folkbibliotek	Liten kommun
14 (SF)	Studieförbund	Med flera bibliotek i flera regioner
15 och 16 (FB)	Folkbibliotek	Stadsdelsbibliotek i större stad
17 (FB)	Folkbibliotek	Liten kommun
18 (FB)	Folkbibliotek	Samarbete mellan flera små kommuner

Bearbetning av data - Reflexiv tematisk analys

Startpunkten för en reflexiv analys är att lära känna datan vilket kan beskrivas som en process där syftet är att lägga märke till aspekter som kan få betydelse senare (Clarke och Braun, 2023, s. 70–71). I detta syfte har jag valt att dels skriva kortfattade minnesanteckningar i punktform efter varje intervju, dels transkribera dem manuellt så snart som möjligt efter genomförande. Processen av urval av intervjupersoner, genomförande av intervjuer och transkribering av ljudfiler har

skett parallellt med skrivandet av uppsatsens kontextuella avsnitt vilket inneburit att min förståelse successivt breddats och fördjupats. Därför har jag löpande antecknat reflektioner kring det insamlade materialet vilket enligt Clarke och Braun underlättar processen som gör det insamlade materialet till analyserbara data. I detta syfte har jag även valt att transkribera ljudfilerna från intervjuerna manuellt med hjälp av transkriptionsprogrammet ExpressScribe. Programmet har använts lokalt på min dator och ljudfilerna inte laddas upp på någon serverfunktion.

Analysprocessen inleddes med att jag närläste materialet och gjorde observationsanteckningar som ett led i att ytterligare lära känna materialet efter transkribering. För att genomföra kodningen av materialet har jag använt mig av Taguette, som är en programvara med öppen källkod för kvalitativ analys som kan användas för att “tagga” utsagor i den insamlade datan. Taggarna har sedan utgjort de initiala koderna. Jag har använt den nedladdade versionen av programmet där materialet inte laddas upp på server. I kodningsprocessen har jag letat efter både semantiska, beskrivande utsagor och latent som synliggör ett mer bakomliggande “hur” eller “varför” (Alvinus, Borglund och Larsson, 2023 s. 80–81). Koderna har därefter klustrats till tentativa teman som utvärderats, omstrukturerats och utvecklats (Clarke och Braun, 2023, s. 73–75). Temanas utformning har vidare analyserats med hjälp av den tidigare forskning och det teoretiska ramverk som tidigare presenterats i en iterativ process. I syfte att säkerställa att de valda temana speglar det insamlade materialets viktigaste delar jämförde jag temana med ytterligare en genomläsning av data. I detta skede jämförde jag även avgränsningar och rubriker för temana med den ursprungliga datan och koderna, samt placerade dem i den ordning som de presenteras i nedan (Alvinus, Borglund och Larsson, 2023 s. 87–88).

5. Resultat och analys

I följande kapitel kommer jag att presentera och analysera de fem teman som är resultatet av undersökningen. Analysen utgår från undersökningens syfte att synliggöra hur förutsättningar för folkbildning och kultur aktualiseras, manifesteras och utmanas med samarbeten mellan studieförbund och folkbibliotek som exempel. Uppdelningen har som tidigare beskrivits även informerats av såväl empirin som tidigare forskning och de teoretiska verktyg som tidigare presenterats. Den ordning som temana presenteras i utgår från en linje från de mer konkreta värden som kunnat utläsas under kodningsprocessen till en mer abstrakt analys av de roller som samarbetet spelar.

Tema 1: Att få plats med folkbildning

Platsen och det fysiska rummets betydelse för samarbetet lyftes återkommande av intervjupersonerna. Följande tema är konstruerat utifrån koder som handlar om platsens betydelse för samarbetet, om vilka villkor och förutsättningar som skapas i biblioteksrummet men också om förutsättningar att nå människor och skapa rum för folkbildning i deras liv. Att biblioteken finns i alla kommuner innebär att det finns en arena som genom samarbete kan öppnas upp för kultur och folkbildande aktiviteter med syfte att nå de som bor där. Flera intervjupersoner lyfte särskilt fram biblioteksfilialernas betydelse grundat i insikter om faktisk tillgänglighet:

Så de absolut bästa föreläsningarna tycker jag är ju när man har varit ute på liksom ett litet bibliotek kanske i en förort eller liknande. Där det ja, det är inte så stort, det kanske inte går in 30 personer egentligen men man trycker liksom in 30 personer där och alla är där och de är jätteglesa [...] Det är många äldre som kommer och de har inte möjlighet att ta sig någon annanstans i stan och om vi inte hade varit där och haft den här föreläsningen om demokrati så hade de inte fått tillgång till den.

Intervjuperson 2 (SF)

Att verksamhet sker där folk faktiskt bor blir en förutsättning för tillgänglig folkbildning vilket intervjupersonen ser som ett centralt värde med samarbetet. Citatet speglar även ett ideal om medborgarbildning där vikten av att alla ska kunna ta del av den kunskap de behöver för att bli demokratiska subjekt betonas (Gustavsson, 2017, s. 41–43)

Det är dock inte på alla filialbibliotek som det finns fysiska förutsättningar att kunna samla människor, vilket uttrycktes som ett hinder av intervjuperson 6:

Vår filial till exempel, där man gärna skulle vilja ha arrangemang [...] där kan man inte vara och ha några arrangemang alls och i den andra filialen så kan man vara typ 14 som max så det är ju bara små grejer man kan göra där.

Intervjuperson 6 (FB)

Att folkbiblioteksfilialer kan vara utformade så att det inte är möjligt att samlas på något sätt kan förstås som att idén om vad ett bibliotek innebär stannat vid att det är en servicefunktion som man nyttjar individuellt när beslut om lokaler har fattats. Som Klinenberg (2018, s. 18) sammanfattar det så tenderar sociala infrastrukturer som främst stödjer effektivitet att i lägre grad stödja att sociala band stärks. Man kan naturligtvis invända att det är bättre att det finns en liten biblioteksfilial eller en hållplats för biblioteksbussen på en ort, än ingen biblioteksverksamhet alls. Utifrån den statistik från Kungliga biblioteket som analyseras i *Vid vägs ände* konstateras att bibliotekens bemannade serviceställen minskat med 8,5 % mellan 2014 och 2024. De tänkbara förklaringar som lyfts är ökade hyreskostnader och att biblioteken satsat mer på uppsökande insatser till kommunal verksamhet. I rapporten konstateras att bibliotekens fysiska infrastruktur är svagare nu (Arriaza Hult, Berglund och Gemmel, 2025, s. 21–23). För att få en tydligare bild av bibliotekens roll som social infrastruktur och som infrastruktur för folkbildning hade det varit intressant att kunna ta del av statistik som inte bara visar "bemannade serviceställen" utan även över bibliotek där det genomförs program.

Platsen och lokalsamhället, att något händer här där jag bor och inte i centrum eller i centralorten spelar alltså roll. Det blir tydligt under intervjuerna med verksamma inom studieförbund och folkbibliotek:

[...] det var faktiskt gulligt, nu ska de byta chef på stadsdelsbiblioteket och hon skrev en så gulligt "god jul och tack för allt ni gör för lokalsamhället". Jag har nästan aldrig hört lokalsamhället som fras kom jag på, att man hör civilsamhället och så där. Så tänkte jag sådär att det är ju det lokala, stadsdelen. Och för oss, när vi hade haft jul, den var ju lång i år också, så kände vi att vi har saknat våra vänner på stadsdelsbiblioteket, det är speciellt.

Intervjuperson 11 (SF)

Citatet ovan illustrerar också en skillnad i perspektiv som jag, baserat på min undersökning, tror har förstärkts utifrån de neddragna statsbidragen. De flesta av de verksamma inom studieförbunden som jag intervjuade jobbar på någon form av regional nivå med ansvar för att utveckla verksamhet i flera kommuner. Att det skett en utveckling mot större organisatoriska enheter inom studieförbunden har tidigare belysts med stöd av Åberg (2012, s. 124–125). Flera av intervjupersonerna här hänvisade även till att omorganiseringar, som innebär att man uppgår i större enheter eller får ett större geografiskt ansvar, har genomförts nyligen eller var på gång till följd av nedskärningar.

Flera av de samarbeten som har presenterats av verksamma på bibliotek eller i studieförbund, har involverat flera kommuner och därmed bibliotek och studieförbund med olika förutsättningar. Då har man på olika sätt jobbat för att utjämna skillnader just för att säkerställa att tillgången till folkbildning och kultur blir likvärdig. Exempelvis berättar intervjuperson 16 att man i samarbetet kring en litteraturfestival som äger rum i flera kommuner ser till att de kommuner som behöver resurser för att kunna planera program på sitt bibliotek får det stödet från de gemensamma medlen.

I ett fall där en avdelning av studieförbundet hade tvingats sälja och säga upp lokaler för att få ekonomin i balans efter pandemi och neddragning av statsbidragen blev det en utgångspunkt för att tänka om kring hur det är möjligt att jobba:

[...] för vi kan inte längre vara det här gamla studieförbundet som har lokaler överallt dit folk kan komma och göra folkbildningsverksamhet, utan vi kommer att vända på det och hitta andra som har lokaler och min första tanke var ju liksom, ah men biblioteket vill jag jobba upp samverkan med.

Intervjuperson 7 (SF)

Den omformuleringen av studieförbundets identitet som intervjupersonen ger uttryck för blev utgångspunkten för samarbetet som man sedan jobbat upp med bibliotek i flera kommuner.

Rollen som biblioteket spelar för samarbetet handlar också om platsens öppenhet. Från studieförbunden ser man att det är möjligt att nå andra än vad man vanligtvis når genom att genomföra verksamhet i samarbete med och på bibliotek.

[...] biblioteket når ju liksom en bredare allmänhet där man är med sina små barn för att man liksom tycker att biblioteket är en mysig plats att vara på, och de erbjuder barnteater eller lässtunder, sagostunder. Man når äldre för att man liksom lånar böcker eller vill läsa tidningen varje dag eller sådana saker. De når ju inte vi. Man hittar ju liksom olika platser utifrån vad man befinner sig i livet tänker jag.

Intervjuperson 1 (SF)

Den övergripande utgångspunkten är helt enkelt att folkbiblioteken är tillgängliga platser både fysiskt och i hur de uppfattas, vilket sammanfattas av intervjuperson 11(SF): "Där finns liksom inga hinder, där finns hörslingor, där finns det mesta och alla ska känna sig välkomna". Bibliotekets många funktioner och identiteter gör det möjligt att komma i ett ärende och hitta ett annat. Flera intervjupersoner beskriver det som ett mervärde med samarbetet, att kultur- eller folkbildningsarrangemanget når den som kanske bara var på biblioteket för att läsa tidningen eller låna en dator. Detta värde är dock inte alltid enkelt att ta tillvara. Rivano Eckerdal et al. (2024, s. 6) lyfter fram det svenska verbet "samsas" för att synliggöra den ständigt pågående

förhandling mellan användare på ett folkbibliotek. Att facilitera och stödja detta samsande ringar in en del av det arbete som är att göra social infrastruktur och som personalen på folkbiblioteket de undersökte underströk.

I de flesta av de samarbeten som undersökts här är det någon form av gruppaktivitet som står i centrum vilket jag menar adderar ytterligare en dimension till arbetet som det innebär att skapa förutsättningar för människor att samsas i biblioteket. En intervjuperson gav tydlig inblick i denna dynamik och redogjorde för hur de har tänkt kring det utifrån en tänkt biblioteksbesökare som inte kommer dit för att delta i deras verksamhet:

[...] när de är på bibblan, då ska det vara som det alltid har varit när tidningen ska läsas. [...] vi har alltid haft just på det biblioteket att man går runt och säger ”hej vill du vara med?” och vi har förvarnat men under tiden vi sjunger och bär oss åt så kan det ju komma in människor. Då blir det ju också ett sådant där utanförskap om man inte vågar vara med fast vi säger “vill du vara med och ta en kopp kaffe?”.

Intervjuperson 11 (SF)

Att gå runt i biblioteket och bjuda in blir alltså ett sätt att överbrygga de hinder man sett att man eventuellt skapat för den som har en helt annan avsikt med sitt besök till biblioteket än att delta i den här aktiviteten. Den strategi som beskrivs ovan var det de som höll i aktiviteten från studieförbundet som tog ansvar för. Det var dock tydligt i den vidare beskrivningen av samarbetet med biblioteket att man upplevde sig allierade med bibliotekets personal i det arbetet:

Så att nu har vi börjat gå på APT på biblioteket för att all personal måste veta vilka vi är för några, och chefen på biblioteken där sa att ”nej det är inte farligt det ni gör, men vi ska sätta upp en skylt”.

Intervjuperson 12 (SF)

- Så då skrev vi en skylt som vi författade i vår ton, för vi har ju en ton och biblioteket har en annan ton och det är ju också viktigt, att vi är gäster på biblioteket. Så då skrev vi att vi låter mycket, men bara mellan 13–15 varannan vecka och du är hjärtligt välkommen att vara med. Så att vi är väldigt inkluderande

Intervjuperson 11 (SF)

- Och de tog till sig det och gjorde det digitalt också vårt förhållningssätt.

Intervjuperson 12 (SF)

För verksamheter som varit i gång ett tag kan de här förhandlingarna om utrymme ha tagit fastare form. Intervjuperson 10 från ett bibliotek som haft i gång sin verksamhet i samarbete med ett studieförbund under flera år underströk att ”Det är ju det här att onsdagskvällar när det är bokklubb, det har ju blivit barnens kväll på bibblan”. Att detta lyfts fram som positiv effekt av aktiviteten är inte förvånande men ett exempel på hur både historik och regelverk formar en organisations identitet. Som tidigare beskrivits har barn funnits med som en viktig målgrupp för

folkbiblioteken sedan Valfrid Palmgren lade fram sin utredning 1912 (Olsson Dahlquist och Carlsson, 2022, s. 133). När Sverige fick sin första bibliotekslag 1996 tydliggjordes att folk- och skolbibliotek ska “ägnas särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar [...]” (SFS nr: 1996:1596). Det uppfattades nog inte som kontroversiellt av någon men ger kanske extra legitimitet till det arbete som biblioteken gör när det gäller att facilitera “samsandet”.

Att biblioteken ska ge särskild uppmärksamhet till personer med funktionsnedsättning, med annat modersmål än svenska och nationella minoriteter, är också en del av bibliotekslagen (SFS nr: 2013:801). De två förstnämnda målgrupperna fanns visserligen omnämnda även i lagstiftningen från 1996 men i lagtexten från 2013 har paragraferna samlats under rubriken “Prioriterade målgrupper”. Rivano Eckerdal och Carlsson (2018, s. 65) visar i en studie om hur styrdokument omsätts i vardaglig bibliotekspraktik att denna rubrik fått tydligt genomslag i bibliotekspersonalens arbete. Det synliggörs även i intervjuerna där en person som jobbar på bibliotek underströk vikten av att samisk kultur och språk tar plats i samarbetet och av en intervjuperson på ett studieförbund som lyfte fram att en föreläsning om judisk historia varit särskilt efterfrågad av biblioteken. Rivano Eckerdal och Carlsson (2018, s. 65 och 69) konstaterar dock att arbetet också innebär ett balanserande av plats, resurser och tid, men även ett medlande arbete mellan användare. Tidigare återgivna citat om att sätta upp en skylt på biblioteket, som gällde en verksamhet med bland annat personer med funktionsnedsättning som målgrupp, belyser likt de exempel som Rivano Eckerdal och Carlsson beskriver att det finns en medvetenhet och beredskap för att detta arbete behöver göras på biblioteken.

Bibliotekets identitet som öppen plats, att det förstås av användarna som ett vardagsrum där man är välkommen att komma och gå som man vill, lyfts återkommande fram som ett värde i intervjuerna med verksamma på studieförbund och bibliotek. Främst i relation till förutsättningarna att nå ut med folkbildning och kultur till personer som kanske inte skulle ha sökt upp aktiviteten själva. Att biblioteken är lokalt förankrade och att personalen ofta känner användarna lyfts fram som en viktig förutsättning för att det värdet ska kunna tas tillvara:

[...] det har blivit lite hätska debatter, ja men både kopplat till demokrati frågor, [...] Det är uppenbart där att bibliotekspersonal är ju ofta jåkligt vana att handskas med, och de känner ju också sitt klientel [...] Utmaningen som uppstår av att det är helt öppna och allmänna föreläsningar där vem som helst ska kunna komma och lyssna. Nämen så det har funkade bra, jag tycker ofta att det har funkade bra.

Intervjuperson 7 (SF)

Intervjupersonen här belyser vad Carlsson, Hanell och Engström (2023, s. 196–197) också lyfter fram: att det alltid finns en risk för konflikt inbyggd i bibliotekets strävan efter att vara en öppen och demokratisk plats. De föreslår att man i det idealet bör sträva efter att omvandla antagonism till agonism, det vill säga legitima konflikter. I exemplet som illustreras ovan blir det tydligt att bibliotekspersonalens inställning, kompetens och lokala förankring möjliggör det risktagande som demokratiska samtal i ett helt öppet sammanhang som biblioteksrummet innebär. Det synliggörs också att denna facilitering kräver aktivt arbete, vilket är vad Carlsson, Hanell och Engström också lyfter fram.

Avslutningsvis kan detta tema sägas ringa in att biblioteket som plats och biblioteksrummet spelar en viktig roll för det värde som skapas i samarbete mellan studieförbund och folkbibliotek. I analysen av infrastrukturen för folkbildning synliggörs här även de materiella aspekternas betydelse för att det värde som infrastrukturen stödjer ska bli reellt. Samtidigt riktas också fokus mot samspelet mellan det sociala och det materiella som förutsättning för sociala infrastrukturer. Som Klinenberg (2018, s.16) understryker handlar det både om fysiska platser och om att människor kan samlas där.

Tema 2: Nätverkens värde och standardiseringens dilemma

Utöver bibliotekets betydelse som plats, var ett av de tydligaste värden som lyftes fram under intervjuerna, att samarbetet ger en koppling till ett annat nätverk än det den egna organisationen har. Detta värde går att relatera till hur Rivano Eckerdal et al. (2024, s. 216–217) beskriver sociala infrastrukturer som kopplingsbyggande (connection-building). Det handlar helt enkelt om att bygga meningsskapande relationer både med individer och andra organisationer.

[...] jag tänker att de också har att det de jobbar med är att ha en blick ut i samhället, att också vad är aktuellt just nu, vad ser vi som både önskemål, kanske från deras klientel eller vad man ska säga. Även om vi på biblioteket kanske också jobbar på så vis men man kanske har lite olika blickar. Det här med folkbildning och så känns ju jätteviktigt att få in den blicken [...] Vi samverkar ju väldigt mycket med studieförbunden och där tänker jag just det där att de är så duktiga på att ha koll på vad som finns, de kanske nischade grejerna

Intervjuperson 18 (FB)

Här belyser Intervjuperson 18 vad de här kopplingarna ut i andra nätverk innebär. Det handlar dels om att nå andra målgrupper, dels om olika blickar som ger olika omvärldsbevakning och andra idéer till vad som kan bli folkbildning. Att omvärldsbevakning i syfte att skapa lokal förankring för vad man gör men också i relation till kultur- och samhällsutvecklingen i stort ses som viktigt för personal på

folkbibliotek, men svårt att få tillräckligt utrymme till bekräftas av Lindberg och Pilerot (2023, s. 33 och 61).

Att vikten av bibliotekens blick kan vara värdefull för samarbetet bekräftas av flera studieförbund som lyfter exempel på när biblioteken hört av sig och efterfrågat särskilda föreläsare, till exempel intervjuperson 12 (SF): "K bibliotek, där har vi en bibliotekarie som är jätteengagerad och jättedriven och rutinerad. Så han kommer ofta själv med föreläsare som han skulle vilja ha till deras bibliotek". Det som då framhålls som värdefullt är den lokala behovsanalysen i relation till den regionala nivå som studieförbunden numera ofta opererar på.

När det gäller att nå nya målgrupper så reflekterar Intervjuperson 5, som bland annat samarbetar med studieförbund genom att ta bibliotekets verksamhet till mötesplatser som drivs i deras regi, över vikten av att nå ut till människor i en miljö som är trygg för dem.

[...] och det är väl kanske det absolut viktigaste att vi når ut till personer som kanske har svårt att ta sig till biblioteket och få ta del av de här programmen också, att vi är ute och gör dem i andra sammanhang. Det är en tillgänglighetsfråga [...].

Intervjuperson 5 (FB)

Just den uppsökande verksamheten lyfts fram av Olsson Dahlquist (2019, s. 207) som ett sätt som biblioteken kan arbeta för att skapa delaktighet inom ramen för det demokratiska uppdraget. Intervjuperson 5 lyfte ökad tillgänglighet som ett viktigt värde men underströk också att det fysiska mötet med människor är centralt: "det är det bästa sättet att marknadsföra, att stå och berätta - så här är det och har ni frågor så ställ dem!".

Från bibliotekens håll blir det alltså tydligt att studieförbunden som samarbetspart är värdefulla för att de är organisationer vars identitet formas av att de har relationer till många andra aktörer. De agerar i många fall som gränsöverskridare i relation till ytterligare organisationer och individer, utifrån olika syften, kopplade till kultur eller folkbildning. Det är i de kopplingarna som idéer som blir till verksamhet i samarbete skapas, ett exempel på det som Gerolami (2014, s. 168) beskriver med begreppet arrangemang, om hur nya fenomen uppstår ur hur relationer byggs. De här kopplingarna möjliggörs också av individerna som är verksamma i respektive organisation och de olika identiteter de har och kompetenser som de bär på:

[...] en som arbetar väldigt mycket inom studieförbundet, vi har samarbetat med honom genom biblioteket, som författare. Han är ju författare och kulturarbetare generellt. Så då har det varit liksom, att i och med att han arbetar på studieförbundet så har det också varit lättare.

Intervjuperson 15 (FB)

När Intervjuperson 15, som jobbar på bibliotek, berättar om deras kontakt med studieförbundet för att få i gång samarbete så belyser hon även vad som lyfts fram i rapporten *Vid vägs ände*, där det beskrivs hur många kulturarbetare försörjer sig helt eller delvis genom olika former av anställningar och uppdrag för studieförbund, som cirkelledare eller verksamhetsutvecklare. Där lyfts även vikten av att bibliotek och studieförbund skapar arbetstillfällen för lokala författare och konstnärer genom exempelvis författarsamtal, utställningar eller olika former av föreställningar och på så vis är en infrastruktur för att det ska finnas kultur i hela landet (Arriaza Hult, Berglund och Gemmel, 2025). Att personliga intressen, engagemang och fritidsintressen är viktiga resurser även för bibliotekspersonalens omvärldsbevakning synliggörs av Lindberg och Pilerot (2023, s. 60). Intervjuperson 18 understryker även det här i sitt resonemang om vad samarbetet med studieförbund ger, att blicken för de lokala perspektiven så väl som kontakter till mer väletablerade kulturaktörer skapar en spännvidd som hen ringar in som värdefull:

[...] vi vill ju jobba i den här spännvidden mellan det etablerade och de som är lokalt förankrade, [...] Att det är både kända författare men vi har också lokala artister, författare och konstnärer. Att ha båda blickarna. Det tänker jag att de hjälper oss jättemycket med, att de har koll på, ja men såhär hembygdsföreningarna, eller de liksom har andra - ja men annan blick.

Intervjuperson 18

Ytterligare en roll som samarbetet spelar, och som det infrastrukturella perspektivet bidrar till att synliggöra, är skapandet av standarder för arrangemang av folkbildning eller kultur på biblioteken. Det kan handla om ett program med föreläsare eller musiker som tas fram regionalt av studieförbunden, tillsammans med andra organisationer som de har kontakt med, och som skickas ut till folkbiblioteken som har möjlighet att boka in evenemangen. De kan då arrangera dem som enskilda aktiviteter eller inkludera dem i lokala sammanhang i form av till exempel evenemangsserier eller temaveckor. Det kan också handla om koncept som cirklar eller workshops om ett särskilt ämne eller för en särskild målgrupp. Studieförbundens kontaktnät möjliggör då att sätta samman de här programmen medan biblioteken blir det nätverk som möjliggör att man når ut till människor som får ta del av innehållet. I vissa fall handlar det om tydliga koncept eller format som ett studieförbund tagit fram regionalt eller nationellt som kanske till och med fått ett namn och där man tydligt arbetar för att sprida det. I andra fall talar intervjupersonerna om liknande evenemang men det är tydligt att det har planerats och genomförts lokalt. Det handlar främst om olika arrangemang med tema demokrati eller med fokus på valåret, där studieförbund och bibliotek samarbetar för att kunna erbjuda någon form av publik dialog med lokala politiker i kombination med föreläsning. När det gäller de arrangemangen tolkar jag det som

att det handlar om olika isomorfa mekanismer, exempelvis utifrån att organisationerna har hittat varandra i de explicita demokratiuppdrag som både bibliotek och studieförbunden har. Det kan även handla om normativ isomorfism också, det vill säga att man gör som andra gör, men det var i så fall inte uttalat här

Som Bowker och Star (2000, s. 13–14) beskriver så handlar standarder om ett sätt att skapa format som består av överenskomna regler och som gör att det man vill göra fungerar över tid och plats. De lyfter vidare att standarder kräver mekanismer byggda på någon form av organiserad makt för att implementeras. Gräsrotsinitiativ utan stöd från någon form av sådana mekanismer gör inte standarder. I genomgången av folkbiblioteken och folkbildningens gemensamma historia har det tidigare beskrivits hur standarder i form av folkbildande föreläsningar och studiecirkel vuxit fram i relation till olika maktmekanismer i form av staten och dess statsbidrag men även till folkrörelserna. Här synliggörs att de fortsatt *bygger vidare på tidigare strukturer* i det som är en infrastruktur för folkbildning och kultur idag. Jag tolkar det som att man fyller format med nytt innehåll och på så vis tar fram nya standardiserade koncept. Detta lyfts fram som en positiv del av samarbetet mellan studieförbund och folkbibliotek i de flesta av de intervjuer jag har genomfört, exempelvis av intervjuperson 6 här, som kan säga sammanfatta dessa två värden, det vill säga studieförbunden som nod till ett större nätverk och de standardiserade koncept som kan sägas tjäna som gränsobjekt i samarbetet:

Det är ju jättebra att de har ett koncept så att säga, som de har arbetat med, vilket ju gör att det blir mycket enklare också att kunna få ut det här till våra besökare och att de har ju andra ingångar också till olika saker, vad de känner för folk och hur de får tag i föreläsare.

Intervjuperson 6 (FB)

Det är dock möjligt att lyfta en invändning mot den positiva bild av standarder och nätverk som verktyg för att bygga infrastruktur för folkbildning och kultur. Den invändningen handlar om vilket utrymme som finns kvar att skapa verksamhet lokalt, tillsammans med de som bor eller verkar där. Blir det möjligt att alliera sig med sina användare som Greene (2021, s. 210–213) efterfrågar eller för biblioteket att bli sina användare som Digiacoio et al. (2021, s. 236–240) fört fram? I en av mina intervjuer synliggjordes detta dilemma genom hur en intervjuperson beskrev att hen ställde sig något avvaktande till initiativ som tagits både från studieförbundet och från regional biblioteksutveckling om att på olika sätt skriva fram de erfarenheter som de gjort lokalt till ett koncept som är möjligt att sprida:

[...] jag tycker ju att vi har ju vårt stora barnnätverk i regionen och det görs ju oerhört mycket verksamhet i det. Och jag tänker ju att man gör massa bra verksamheter på olika vis beroende på hur det ser ut och vad man har för samarbetspartners liksom [...] jag vill att det här ska vara ett av alla exempel, jag vill inte att det ska vara "såhär gör man".

Precis, inget facit liksom?

Intervjuare

Nej nej, inget facit utan såhär gjorde vi på vårt bibliotek och sedan, för det kan jag väl ärligen säga just med det studieförbundet och just det här att det skulle bli ett handledarmaterial och sådär, men man gör sådana här grejer men man gör på olika vis liksom. Men samtidigt, om det är en inspiration för någon så är ju det bra.

Intervjuperson 4 (FB)

Vad intervjuperson 4 refererar till när hen talar om handledarmaterial är en process kring att skriva fram det man gjort till ett spridningsbart material som hen beskrivit som rätt arbetskrävande. Det initiativet hade kommit från studieförbundet utifrån vad intervjupersonen förstod som krav på att kunna legitimera de resurser man lagt i samarbetet. Jag tolkar denna utsaga som ett uttryck för att det kan finnas motstånd mot det som Kann-Rasmussen (2024, s. 591–592) beskriver som “instrumentalitet uppifrån”, vilket den efterfrågan på spridningsbara koncept från studieförbundet och regional biblioteksutveckling kan tolkas som. Motståndet förstår jag som en förståelse av att verksamhet måste skapas tillsammans med deltagarna och anpassas efter vad som fungerar för dem i det lokala sammanhang man befinner sig i. När resurserna är knappa är det den processen som man vill lägga tid på, snarare än att omvandla det man gör till standarder som man ändå inte tror är så anpassningsbara. Det handlar helt enkelt om ett motstånd mot enkelt paketerade, kopierbara lösningar på komplexa problem.

Tema 3: Det lite mer (o)möjligas konst

Vad de verksamma som intervjuats uttrycker är att man samarbetar för att man kan göra mer, bättre och andra saker tillsammans. Det är dock tydligt att en del av det man gör ser man som en del av grunduppdraget. Detta tema bygger på koder som handlar om ekonomiskt pressade verksamheter men också om vilka värden man ser med att göra saker tillsammans, om vad som ibland gör det svårt samt vilka strategier man har hittat och i vissa fall fortsatt söker för att ändå få det att fungera.

Intervjuperson 17 beskriver att de hade ambitionen om att mer skulle hända på biblioteket, både utifrån en engagerad personalgrupp och utifrån politiska direktiv som inte kom med några extra pengar:

[...] vi är som sagt en liten kommun [...] men vi är en personalgrupp som vill väldigt mycket [...] sedan har vi också fått från politiken [...] att vi skulle öka deltagare till våra aktiviteter [...] för att göra det så behöver vi också utöka vår programverksamhet och våra aktiviteter så att det måste hända mer här. [...] Det var ju inte att vi har fått mer pengar i påsen utan med de resurserna och den budget som redan finns så behöver vi göra detta.

I det här skedet hörde flera studieförbund av sig med förfrågningar om samarbete kring olika typer av arrangemang vilket sågs som mycket positivt från bibliotekets sida. Studieförbundens förfrågningar utgick, som jag lyft andra exempel på tidigare, från att de inte hade någon lokal kvar på orten. Att söka samarbete med biblioteket blev då en möjlighet att genomföra verksamhet på fler platser i enlighet med de värden man ser i att vara just en infrastruktur för folkbildning som finns över hela landet. Initiativ till samarbete kan också grunda sig i att man som verksam i en mindre organisation har ensamt ansvar för en viss del av verksamheten. Intervjuperson 4 (FB) sammanfattar varför man behöver samarbeta: “[...] jag är ensam på barn. Då söker man ju också samarbeten.”

De här sammanhangen, där samarbetet beskrivs som ett sätt att lösa verksamhet som man egentligen inte har resurser till, tolkar jag som exempel på bootstrapping. Begreppet beskrivs, som tidigare nämnts, av Lindberg (2024, s. 106) som en finansieringsstrategi där man använder samnyttjande av resurser och utbyte av tjänster. När Greene (2021, s. 160–163) analyserar mekanismerna bakom att biblioteket i Washington DC ägnar sig åt bootstrapping använder han sig av nyinstitutionell teori och visar att det inte handlar om effektivisering utan legitimering i relation till “the access doctrine”. Det vill säga att biblioteken behöver legitimera sig i relation till en sanning om att människors digitala kompetens är lösningen på fattigdom.

I det sammanhang som undersökts här kan det tänkas att den legitimering som är aktuell handlar om bilden av biblioteket som social infrastruktur eller strävan efter att arbeta i linje med någon form av community librarianship. Enligt Rydbeck (2024, s. 700–701) analys så är det tydligt hur de regelverk som styr svenska bibliotek, bibliotekslagen och den nationella biblioteksstrategin går i linje med idéer om community librarianship. Det skulle därför kunna tolkas som tvingande isomorfism i den riktningen. Utifrån hur Audunson et al. (2019, s. 784) visar på att bibliotekens sociala funktion fått större genomslag i forskningen och det genomslag som Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen och Skot-Hansen (2012, s. 594–596) visar att deras modell över bibliotekens fyra rum fått i nordisk bibliotekspolicy, tolkar jag det som att perspektiv på bibliotekets viktiga sociala och demokratiska roll även kan sägas ha normativ och imiterande kraft. Det vill säga att forskning utifrån det här perspektivet tar plats i utbildning och fortbildning av bibliotekspersonal men också att exempel på bibliotek som hittat sätt att jobba i linje med de här idealen lyfts fram i forskning och i andra kanaler. Min poäng är inte att lyfta fram en ökad

tonvikt på bibliotekens sociala och demokratiska potential som ett problem. Det jag vill belysa är att biblioteken har väldigt olika förutsättningar att leva upp till idealet om att vara en social och demokratisk mötesplats med ett program som är relevant och lockar lokalsamhället att komma dit och interagera med varandra. Att det finns risker med att bibliotekens samhällsuppdrag växer samtidigt som finansieringen utgår från en smalare förståelse av verksamheten lyfts av Dalmer et al. (2022, s. 49) i relation till användarnas och personalens välbefinnande och av Michnik (2018, s. 103) i relation till bibliotekets trovärdighet. Bootstrapping, eller som man kanske mer naturligt skulle säga på svenska: "att trolla med knäna" eller "koka soppa på en spik" genom att samarbeta med en annan aktör, i detta fall studieförbunden, blir ett sätt att göra det omöjliga lite mer möjligt.

En annan strategi för att möjliggöra det man vill få till genom samarbete är att arbeta med extern finansiering. I flera av intervjuerna beskrev de verksamma på både studieförbund och bibliotek hur samarbetet hade börjat inom ramen för någon form av projekt eller annan typ av extern finansiering. Under en intervju beskrev bibliotekspersonalen som jag pratade med hur förutsättningen att de hade fått externa medel möjliggjorde för dem att ta initiativ till samarbete med ett studieförbund som tidigare hade kontaktat dem med samma fråga:

Ja, för att det blir liksom lite mer, det blir svårt för oss att kontakta dem om vi inte har något att erbjuda så att säga.

Intervjuperson 16 (FB)

Nu var det första gången det var lite tvärtom att vi kunde kontakta dem och fråga, "ja men kan ni?"

Intervjuperson 15 (FB)

När extern finansiering beskrivs såhär kan den förstås som ett gränsobjekt i infrastrukturen. Pengarna har ett syfte med sig som gör att det kan förstås som både konceptuellt och materiellt sådant (Farrell et al., 2022, s. 199). Utan att medlen beskrivs som att vara ett enskilt incitament i sig innebär de att verksamma i studieförbund och bibliotek kan göra något tillsammans men det innebär även aktivitet inom den egna organisationen men av olika karaktär (ibid). I ett annat exempel från en av intervjuerna, på rollen extern finansiering spelar, hade medel avsatts för studieförbunden men villkoret var att de skulle samarbeta med biblioteken:

[...] det var ju en twist i det att säga att här ska biblioteken göra det tillsammans med studieförbund. Alltså studieförbunden får liksom pengarna men ni måste göra det ihop med bibliotek och det tänker jag att i min värld så beskriver ju det att man faktiskt som politisk ledare har lite koll på liksom hur organisationen är satt och varför, att det behövs.

Intervjuperson 1 (SF)

I det här fallet, där intervjupersonen underströk att syftet med medlen som avsattes gick helt i linje med studieförbundets syften och att “det tänker jag att det behöver vi egentligen inte särskilt stöd för det ingår liksom i vårt uppdrag.” så tolkar jag medlen som ett av politiken strategiskt utplacerat gränsobjekt som fungerat. Att intervjuperson 1 också upplever det som en fungerande politisk strategi understryks av citatet ovan. Under intervjun beskrivs vidare hur samarbetet som kom till utifrån den villkorade externa finansieringen har gett ringar på vattnet i form av fler initiativ till samarbete från både bibliotek och studieförbund. Frågan är dock hur förutsättningarna sett ut om syftet för de avsatta medlen hade legat längre från studieförbunden eller bibliotekens logiker?

Utifrån biblioteken och studieförbundens delvis gemensamma idéhistoriska rötter så skulle man kunna tänka sig att folkbildning som konceptuellt gränsobjekt skulle kunna vara ett kraftfullt verktyg för samarbete. Det kan absolut spela en viktig roll, men det finns andra mekanismer som fungerar i motsatt riktning. De mekanismerna skulle kunna sägas handla om spänningsförhållandet mellan den ideala och organisatoriska folkbildningen som beskrivits utifrån Edquist (2015, s. 32–36) under tidigare forskning. Mer konkret så handlar det om svårigheter i samarbetet utifrån det regelverk som studieförbunden behöver förhålla sig till för sin användning av statsbidrag. Intervjuperson 3 beskriver de krav och kontrollmekanismer som finns inbyggda i systemet för statsbidrag och hur de kan bli ett hinder för samarbete både i relation till biblioteken och de presumtiva deltagarna i verksamheten:

[...] vårt dilemma nu är att man måste ha en närvarolista där alla personnummer ligger inlagda, och vi måste skriva en arbetsplan med mål och syfte med träffarna, det är ju det Folkbildningsrådet tittar på. Och då kan det bli problem, ”ja men det finns ju de som inte vill lämna personnummer” ja men strunta i dem då, de får komma ändå, de som lämnar är ju ändå de flesta.

Intervjuperson 3 (SF)

Vad citatet också belyser är det arbete som studieförbunden gör för att de här kraven inte ska bli utestängande och för att balansera mellan den ideala folkbildningen och de organisatoriska kraven. I vissa intervjuer har det dock synliggjorts att det också kan handla om hur studieförbunden behöver avväga sin verksamhet. Det blir helt enkelt svårt att prioritera samarbeten med bibliotek om det inte resulterar i verksamhet som går att dokumentera och rapportera enligt de krav som ställs från Folkbildningsrådet. Intervjuperson 9 beskriver hur de tidigare arbetat tillsammans med biblioteket kring en verksamhet för personer som vill lära sig svenska:

I den här språkstödsverksamheten så satt man i olika grupper, runt bord där man hade minst en volontär eller ledare vid varje bord, men det var ingen föreläsning. Så då stämde det inte med vår rapporteringsform.

Intervjuperson 9 (SF)

I citatet förklarar intervjuperson 9 varför de inte har kunnat redovisa verksamheten som det som kallas för Kulturprogram och som är den form som hade varit möjlig för verksamhet där man inte vill kräva anmälningar och deltagarlistor med personnummer (Folkbildningsrådet, 2023, s. 31–32). Spänningsförhållandet mellan ideal folkbildning och organisatoriska krav synliggörs fortsatt då intervjuperson 9 understryker att verksamheten går helt i linje med vad studieförbundet vill göra och att hen fortsatt marknadsför den i sina nätverk även om de inte har möjlighet att vara samarbetspart utifrån rapporteringskraven. Rapporteringen som bygger på klassifikation av godkända verksamhetsformer kan också förstås som en infrastrukturell egenskap hos den organisatoriska folkbildningen. Precis som Bowker och Star (2000, s. 319) understryker visar det här exemplet på att klassifikation är ett effektivt och många gånger osynligt verktyg för maktutövning som får reella konsekvenser. Klassificeringen av studieförbundens verksamhetsformer sätter helt enkelt ramarna för vad som är möjligt att göra. Det ska understrykas att det i intervjuerna framkom många exempel på att studieförbundens rapporteringskrav visserligen sågs som en något krånglig del av samarbetet men inte som ett hinder för att faktiskt genomföra verksamheten. Det är dock svårt att utifrån denna undersökning säga något generellt om hur förutsättningar för samarbete mellan studieförbund och folkbibliotek eventuellt begränsas av hur verksamhetsformerna klassificeras och rapporteringskrav. Detta eftersom de som har intervjuats har jobbat med samarbeten som de facto har blivit av.

Tema 4: En infrastruktur för folkbildande läsning

Att de ideal och idéer som ryms i fenomenet folkbildning till viss del är överlappande i styrdokument för studieförbunden respektive biblioteken men också till viss del i organisationernas institutionella identitet har blivit synligt i undersökningen. Det finns dock utmaningar i hur man förstår varandras logiker som jag i detta tema tolkar utifrån infrastrukturella dimensioner. Detta tema byggs sammanfattat av utsagor som handlar om omvärldens och organisationernas förståelse av varandra men också i relation till folkbildning som fenomen och de gemensamma värden som man förankrar samarbetet i.

Det man samarbetar kring ligger sammanfattningsvis helt i linje med vad som anges i bibliotekslagen (SFS: 2013:80) respektive förordning om statsbidrag för folkbildning (SFS: 2015:218); Det handlar om verksamhet som direkt eller indirekt syftar till att uppmärksamma och främja demokrati, om att väcka intresse för bildning, kultur, forskning och läsning hos fler samt om att skapa förutsättningar för fler att använda sig av informationsteknik. Michnik lyfter fram att de läs- och litteraturrelaterade aktiviteterna står för en hög andel av folkbibliotekens utbud. Hennes analys är att detta kan bekräfta en extern bild av biblioteken och därmed möjliggöra social legitimitet (Michnik, 2018, s. 94–95). Även bland de samarbeten som representera här så står boken och läsning i centrum för en majoritet:

[...] det är klart att med biblioteket är det svårt att ha något direkt samarbete kring en keramikurs mer än att vi skulle kunna komma med några böcker och visa vad man kan, men det här tycker jag är ett väldigt bra ämne att samarbeta om med Shared Reading.

Intervjuperson 13 (FB)

Vad intervjuperson 13 belyser här är ju att det finns begränsningar kring vilken typ av verksamhet man kan samarbeta kring. Shared Reading är en metod för social läsning som bygger på högläsning och samtal i grupp. Metoden är framtagen i Storbritannien och introducerades i Sverige 2017 av Kerstin Rydbeck (Ohlsson, 2023, s. 83). I sammanhanget som belyses av citatet ovan hade intervjupersonen gått en utbildning till läsledare för Shared Reading som erbjöds av ett studieförbund och samarbetade med ett annat kring att starta cirkelverksamhet utifrån metoden. Vad citatet också illustrerar med brasklappen om att man “skulle kunna komma med några böcker” är att biblioteken, oavsett tema, i stort sett alltid kan erbjuda fördjupning utifrån de medier som kan sägas vara en del av bibliotekens identitet. Intervjuperson 11 (SF) beskriver hur bibliotekarierna de samarbetat med erbjudit just det i relation till verksamheten de leder på biblioteket: “[...] det var så fint hon sa det att ”ja, och så när ni har teman nu, säg till i god tid, [...] så sätter vi böcker på vagnen om det”. Som belysts i tidigare kapitel hade boken och den sociala läsningen en central plats i folkbildningens historiska framväxt och tidiga institutionalisering. Det verkar den, utifrån resultaten som analyseras här, fortfarande ha. Intervjuperson 12 berättade om en idé till samarbete som hen försökt få med flera folkbibliotek på:

[...] jag har till exempel föreslagit för flera olika bibliotek att man kanske skulle kunna [...] inleda terminen med ett öppet hus om bokcirkel där alla som vill vara med i en bokcirkel kommer dit och så går man igenom och förklarar hur det fungerar och sedan kan man dela in dem i grupper på plats baserat på intresseområden till exempel. [...] det tror jag skulle vara lite kul för då kan man också få ihop lite nya grupper och hitta grupper utifrån intresseområden och så men där har jag inte riktigt fått någon med mig än.

Intervjuperson 12 (SF)

Intervjupersonen hade inte någon förklaring på varför hen inte fått napp på idén och verkade heller inte ha gett upp på att få till mer samarbete kring bokcirklar. Rydbeck (2016, s. 238–240) genomförde en enkätstudie om just bokcirklar på folkbiblioteken 2013. Resultaten ger inga raka svar på frågan om varför biblioteken inte nappat på samarbetsidén från Intervjuperson 13. Vad Rydbeck däremot visar utifrån en historisk tillbakablick och statistik från 2013 är att uppdelningen som skedde i och med folkbibliotekens kommunalisering fortfarande står sig och att studieförbunden organiserar betydligt fler bokcirklar än biblioteken. Baserat på en enkätstudie visar hon även att stöd till bokcirklar är något som prioriteras bort när biblioteken behöver skära ner. Rydbeck understryker dock att det är rimligt att anta att de flesta bokcirklar pågår helt utan stöd från vare sig folkbibliotek eller studieförbund.

I flera av de andra samarbeten som undersökts här är det någon form av bokklubb eller läsgemenskap som man har samarbetat kring. Gemensamt för dem är att de har riktat sig till en prioriterad målgrupp, exempelvis barn och unga eller personer med annat modersmål än svenska. Rydbeck (2016, s. 237–240) konstaterar vidare att den vanligaste bokcirkeldeltagaren är en äldre kvinna med högre utbildning. Hon lyfter också aspekten att böcker är billiga och lättillgängliga i Sverige. För många är kanske inte behovet av stöd från ett bibliotek eller studieförbund för att starta en bokcirkel så stort. Utmaningen för studieförbunden och biblioteken blir då att göra sig relevanta för prioriterade grupper eller i alla fall för de som av något skäl inte har förutsättningen att starta en egen bokcirkel. Intervjuperson 9 har tilltro till att samarbete ska kunna innebära möjligheter till just det:

Det är till exempel hur man når nya målgrupper genom läsecirklar till exempel. Det är såhär att lära känna nya människor, nya personer, nya funktioner, det har gett oss att man kommer på nya idéer. Kanske projekt ibland. Att bygga relationer är jätteviktigt, det har gett oss nya aktiviteter och cirklar, bara genom att vi har byggt relationer med biblioteken.

Intervjuperson 9 (SF)

Vad Intervjuperson 13 var inne på tidigare, utifrån idén om samarbete med bokcirklar som inte kommit i gång, är osäkerheten kring den andra organisationstypens logiker vilket har varit en aspekt av samarbetet som lyfts återkommande under mina intervjuer. Tydligast är det dock när det gäller studieförbundens förutsättningar vilket jag dels tolkar beror på det osäkra läget i och med nedskärningarna av statsbidraget, dels utifrån studieförbundens institutionella identitet som i många hänseenden kan sägas vara ganska svårtydd. Osäkerheten kan alltså förklaras utifrån förståelsen av studieförbunden som hybridorganisationer (von Essen et al. 2012, s. 281–284). När kommersiella, idéburna och offentliga logiker samsas blir det en utmaning att förstå hur

organisationen fungerar. Att det inte är helt lätt att kommunicera vad man är för typ av organisation bekräftas av flera av mina intervjupersoner:

[...] jag tycker ändå att vi möter många som inte känner till oss men man vet alltid vad biblioteket är.

Intervjuperson 1 (SF)

Det att man inte känner till er, är det en utmaning?

Intervjuare

[...] det är en utmaning både utifrån deltagarunderlag, men det är också en utmaning ur strategisk synvinkel, att man som kanske till och med beslutsfattare tänker att det vi gör är typ keramik och drejningskurser och "det kan man göra någon annanstans" typ. Att man inte ser vårt demokratiska arbete och det syftet vi har haft hela tiden, att vi ska främja demokratiskt arbete, att man ska kunna vara verksam i ett föreningsliv.

Intervjuperson 1 (SF)

Vad intervjuperson 1 pekar på i citatet ovan är att samarbete med biblioteket blir ett sätt att nå ut till personer som inte känner till studieförbunden och deras verksamhet och som heller inte är verksamma i någon förening som de jobbar med eller för. Hen pekar också på den kommunikativa utmaningen som studieförbunden som hybridorganisationer innebär och belyser senare i intervjun att det även kan vara svårt i relation till personer som deltar genom en förening: "[...] man tar ju del av folkbildningen väldigt ofta, men man har kanske svårare att liksom placera det, att se att man gör det".

Utöver denna förklaring till de kommunikativa utmaningarna som belyses ovan, så tolkar jag det här fenomenet som ett uttryck för studieförbundens infrastrukturella dimensioner. Vad de gör är helt enkelt osynligt för många och lärs *som del av ett medlemskap*. Som Star och Ruhleder (1996, s. 113) beskriver så är vad man gör en självklarhet för en viss praktikgemenskap, men befinner man sig utanför den så innebär det en lärandeprocess att använda infrastrukturen. Sörlin (2019, s. 131) lyfter folkbildningens osynlighet som en paradox, å ena sidan når man en försvarlig del av befolkningen, å andra sidan känner få till organisationerna. Frågan blir då om biblioteken kan säga ha medlemskapet eller vara del av praktikgemenskapen i den organisatoriska folkbildningen? Intervjupersonerna ger lite olika perspektiv på denna fråga:

Jag tror att bibliotek och studieförbund har ju ganska mycket kontakt, man vet om varandra väldigt väl. [...] Sedan är det kanske ganska sällan som man tar tag i att göra någonting gemensamt men absolut att man känner känslan av att vi har ett gemensamt mål med folkbildning och så, att man har gemensam historia och allting sådant.

Intervjuperson 13 (FB)

Intervjuperson 13 har lång erfarenhet av arbete på folkbibliotek och för hen verkar folkbildning som gemensamt mål självklart. Intervjuperson 9 som arbetar på ett studieförbund har ett lite annat perspektiv:

Jag har träffat många bibliotekarier där de har inte tänkt på oss, nu pratar jag inte bara om vårt förbund, att vi kan vara en samarbetspart att jobba med aktiviteter, festivaler, författarsamtal, för det är inte självklart för alla som jobbar där. Det är mer om någon har samarbetat med oss innan, eller någon chef som tipsar en medarbetare [...] eller att vi själva kontaktar dem och frågar om ett samarbete. Jag skulle önska att det skulle vara en självklar grej att man får kännedom om vikten av studieförbund i samhället.

Intervjuperson 9 (SF)

Vad intervjuperson 9 vittnar om och som kanske kan bekräftas av att intervjuperson 13 konstaterar att man sällan tar tag i att "göra något gemensamt" är alltså att det inte är självklart att man kan kroka arm som aktörer med gemensamma mål förankrade i folkbildning. Det kan också tolkas som en bekräftelse på att det just handlar om en infrastruktur som lärs som medlemskap, självklar för vissa men inte alla. I intervjun med intervjuperson 15 och 16 uttryckte de dock en tydlig nyfikenhet på att få veta mer om vad som händer bakom kulisserna på studieförbunden:

Det finns så mycket potential. Det är otroligt och det var väldigt kul att se

Intervjuperson 16 (FB)

- Det hade varit kul att gå in i det ännu mer och komma till dem och förstå ännu mer nu hade vi ju liksom zoom-möten och sådär men det var fortfarande lite [...] hur ser det ut hos dem? Vi fick inte riktigt den helhetsbild som man hade velat ha.

Intervjuperson 15 (FB)

- Vara med något tillfälle och se hur de gör sina kurser, alltså det hade ju varit kul att fördjupa och förstå mer

Intervjuperson 16 (FB)

- Få en bild av maskineriet bakom?

Intervjuare

- Exakt och hur det funkar och hur kan det bli del av vår verksamhet och sådär, det hade varit kul men det igen känns som ett chefsgrepp för att det är svårt att driva när man sitter på sin plats liksom.

Intervjuperson 15 (FB)

Vad Intervjuperson 15 och 16 ger uttryck för är en förhoppning om att det finns mer potential i samarbete som de också kopplar till att de skulle vilja veta mer om hur studieförbunden funkar och jobbar. De ger också en förklaring till varför det inte är helt lätt. Att man sitter på sin plats tolkar jag helt enkelt som att det tar tid att sätta sig in i en annan organisation och skapa förutsättningar för samarbete. Den tiden finns inte självklart på ett folkbibliotek utan behöver "chefsgrepp" för att komma till stånd.

Under två av intervjuerna presenterades dock ganska konkreta idéer för att möta de svårigheter som eventuellt ligger i låg kännedom om varandras organisationer. Dels var det intervjuperson 7 som i sin förfrågan om samarbete till folkbiblioteket i regionen inkluderade ett erbjudande om gratis fortbildning på tema AI:

[...] det har ju varit mer för att bygga upp relation liksom [...] att vi ska lära oss vad biblioteken behöver och också att kunna erbjuda... dels har ju bibliotekarierna en himla bra kompetens kring det här eftersom hela källkritik-kompetensen blir så supercentral liksom [...] Lite lugn och ro, fundera på vad som är rimligt, det är en så viktig kompetens för att arbeta kreativt med AI också. Där har vi lärt oss jättemycket av bibliotekarierna tycker jag och sen har de så att säga fått chansen att tänka och fundera ihop med oss [...]

Intervjuperson 7 (SF)

Vad Intervjuperson 7 underströk var att här skapade man en metaeffekt: Genom att göra folkbildning lade man grund för fortsatt samarbete. Intervjuperson 12 hade också flera idéer kring hur kunskapen om möjligheterna i samarbete skulle kunna stärkas:

[...] tänk vad roligt det vore om man från folkbildningens sida kunde få komma in redan på utbildningen och berätta för de blivande bibliotekarierna [...] hur samverkan med studieförbund kan fungera.

Intervjuperson 12 (SF)

Intervjuperson 12 hade redan satt igång ett samarbete med en förening för biblioteksstudenter där man tillsammans startat träning i att leda bokcirkel. Utöver att studenterna skulle få användbara erfarenheter från bokcirkeln så var förhoppningen att samarbetet skulle ge studenterna mer kännedom om folkbildning i allmänhet och studieförbunden i synnerhet med sig. De här utsagorna tolkar jag som strategiska sätt, från studieförbundens sida, att använda normativ isomorfism för att förbättra förutsättningarna för samarbete med biblioteken (DiMaggio och Powell, 1983, s.150–153). Vad som blir synligt är också att det är möjligt för individer och organisationer att agera för att påverka strukturer som skapar organisationsfält (Scott, 2014, s. 93). Detta genom att försöka föra ut kunskapen om att man som blivande bibliotekarie kan förstå sin kommande profession som en del av ett större organisationsfält runt folkbildning som fenomen.

Tema 5: Att infrastrukturera för engagemang

Vad är då särskilt med studieförbund som samarbetspart till folkbibliotek jämfört med andra organisationer? Att folkbiblioteken är en unik part för studieförbunden utifrån sin lokala förankring och upplevelsen av biblioteket som öppet rum har belysts i tidigare teman. I detta tema ringas det särskilda med studieförbunden in som förutsättningar att infrastrukturera för att ta tillvara människors engagemang. Temat bygger på koder som handlar om hur initiativ till samarbete tagits, om

egenorganisering och arbetsfördelning. De belyser just de arbetsinsatser som krävs för att ta vara på människors förmågor, vilket förstås som en del av folkbildning som fenomen.

Att det kollektiva lärandet är centralt för den ideala förståelsen av folkbildning som fenomen har lyfts fram i tidigare kapitel. I det första temat konstaterades att biblioteket som plats och rum kräver infrastrukturering för att värdet i det kollektiva som betonas i idén om folkbildning ska kunna tas tillvara. I det här temat blir det tydligt att det även är ett arbete som kräver mycket av den omsorg som Rivano Eckerdal et al. (2024, s. 220) synliggör att bibliotekens görande av social infrastruktur innebär.

Flera av de samarbeten som mina intervjupersoner har berättat om har börjat med en idé eller ett initiativ från en person eller förening utanför biblioteket eller studieförbundet. När intervjuperson 4 berättar om hur samarbetet startade så beskriver hen hur en person hade kommit till biblioteket med flera olika idéer och tidigare pratat med andra kollegor på Kulturförvaltningen. När intervjupersonen till slut var med på ett möte med personen hade hen en tydlig inställning:

[...] då hade jag redan bestämt mig för att jag skulle säga ja, och det var rakt mycket trevligare än att säga nej. Så då utmynnade det i de här samarbetena vi har med henne och studieförbund också.

Intervjuperson 4 (FB)

Samarbetet startade alltså i det här fallet med att intervjuperson 4 valde att säga ja till att biblioteket skulle ta på sig det ansvar som det innebär att sätta initiativtagarens idé i verket och att det blev möjligt tack vare samarbete med ett studieförbund. Intervjuperson 15 reflekterar kring vad samarbetet med studieförbund har inneburit för biblioteket hen är verksam på och dess relation till användarna i lokalsamhället:

Det känns ju som ett sätt att öppna för lite mer medbestämmande också att det är liksom lite lägre tröskel för invånare att starta en studiegrupp genom dem och liksom driva den, och det är svårt att göra det i den utsträckningen man vill på biblioteket. Förutom utrymmet så är det som att om det sker i vår regi så behöver vi ju uppfylla vissa kriterier och sådär, särskilt som vår kapacitet är begränsad som bibliotekarier. Så om man vill liksom ha ett medbestämmande i lokalsamhället så känns studieförbundet som en bra kanal.

Intervjuperson 15 (FB)

Vad som synliggörs i båda utsagorna är det arbete som det innebär att infrastrukturera biblioteket. Det som av Rivano Eckerdal et al. (2024, s. 216–218) benämner att *bygga kopplingar* men också att det som de kallar *gränsdragning* innebär avvägningar som alltid måste göras. Vad som också blir tydligt är att man

från biblioteken ser det som ett värde att just eftersträva “medbestämmande” som intervjuperson 15 (FB) benämner det. Det kan tolkas det som en strävan i linje med förståelsen av bibliotek som social infrastruktur (Klinenberg, 2018), community librarianship (Rydbeck, 2024) och bibliotekets allians med eller strävan efter att bestå av lokalsamhället (Greene, 2021, Digiacomio et al., 2021). Ytterligare en möjlighet är att tolka strävan att härbärgera användares engagemang och medbestämmande som ett led i behovsorientering som grund för social innovation (Lindberg, 2025, s. 103–104).

Utsagan från intervjuperson 15 går också att tolka som att värdet i egenorganisering kan handla om en möjlighet att skapa mer utifrån de begränsade personalresurser man har. Det kan, som tidigare beskrivits med hjälp av begreppet bootstrapping, absolut vara en roll som detta syfte med samarbete mellan studieförbund och folkbibliotek spelar. Vad som dock blivit tydligt i undersökningen är att det också finns en dimension i den strävan som handlar om en utgångspunkt i “the capabilities approach” i linje med hur Gustavsson (2013, s. 20) beskriver att värdet av folkbildning kan förstås. Det vill säga att en del av syftet med, och värdet man lägger i samarbetet, är möjligheten för människor att utforska och utveckla sina förmågor. Det har dock varit tydligt att det innebär ett ansvarstagande arbete för att värdet i förmåge-perspektivet ska kunna realiseras. Detta oavsett om det handlar om att vilken biblioteksbesökare som helst ska kunna starta en studiecirkel tillsammans med andra utifrån ett ämne de hört en föreläsning om. Om högstadieungdomar som växer in i rollen som högläsare för yngre barn eller om folkbildning utan trösklar för människor som av olika skäl hamnat långt från någon form av gemenskap. Någon måste ha planerat föreläsningen och för det mesta krävs det någon form av material eller inbjudan för att den självorganiserade cirkeln ska ta form. Högstadiebarnen kan inte ta ansvar för att sagostunden ska bli av varje vecka utan personal från bibliotek och studieförbund behöver vara i beredskap och stötta upp. Att över huvud taget nå de som inte är vana att delta i någon form av gemenskap kräver ett smart nätverkande. För att sedan se till att man känner sig välkommen, och kanske till och med kan ta nästa steg och upptäcka sin förmåga genom folkbildning, så är det någon som behöver känna in vilka steg som är möjliga att ta och när. Jag tolkar detta ansvarstagande arbete som infrastrukturering, det handlar om den sortens omsorgspraktiker som Rivano Eckerdal et al. (2024, s. 220) belyser som en förutsättning för att biblioteket ska fungera som social infrastruktur. Intervjuperson 11 illustrerar i följande utsaga vad en sådan omsorgspraktik kan handla om:

[...] en del har liksom kanske aldrig tänkt sig själv som ledare men där är några som vi säger “nej men jag tror att du skulle bli jättebra på...”, de får passa på att prova lite hos oss. Vi har någon tjej som kan testa hur det är att hålla ihop något, [...] att vi kanske till exempel inte kommer den första kvarten. Så får hon prova att ta emot, gå upp och hämta på bibblan. Bara för att testa sin styrka: “Vad kan jag? Vad klarar jag?”

Intervjuperson 11 (SF)

Vad som kommer fram i detta citat och vad som också blivit synligt i andra intervjuer är att det krävs någon som ser ett utrymme för någon annan att växa i sin förmåga för att det ska realiseras. Det omsorgsarbete, som Rivano Eckerdal et al. (2024, s. 219–220) synliggör att biblioteket som social infrastruktur förutsätter, bryter de ner i aspekterna *uppmärksamhet*, *ansvar*, *kompetens*, *lyhördhet* och *ömsesidighet*. De konstaterar samtidigt att det måste förstås som en komplex och ibland komplicerad process som är både svår att synliggöra och mäta. Deras analys av vad omsorg kan betyda i en bibliotekskontext ringar även in vad det är för förutsättningar som belyses här i syfte att synliggöra vad som krävs för att realisera värdet i förmåge-perspektivet.

I några intervjupersoners utsagor lyfts även ett mer instrumentellt värde av förutsättningen att låta människor ta ansvar inom ramen för aktiviteter på biblioteket:

[...] med de cirkelledare som de utbildar så är det också, vad jag förstår, det är också något som man vill ha på Cv:t ungefär, för det är liksom en “steppingstone” in till någonting. Det är delvis ideellt eller vad man ska säga men det är ändå ett sätt att lära sig att hålla en läsgrupp. Det är meriterande, man upplever det som ett sätt att få in en fot, så att det kändes lite bra på det sättet att det var bra för båda parter.

Intervjuperson 16 (FB)

I det här citatet blir det tydligt att det ofta är möjligt att betona instrumentella värden när det handlar om att individer får möjlighet att stärka sina förmågor. Det var dock inte syftet med aktiviteten som intervjupersonen beskriver utan beskrivs som ett mervärde. Vad man också kan utläsa ur citatet är att frågan om ideellt kontra professionellt arbete aktualiseras. I detta fall handlade det om en cirkelledare som studieförbundet hade utbildat och som kunde arvoderas genom projektmedel som biblioteket beviljats. Att det är viktigt att kunna arvoda ledare underströks av intervjuperson 4: “Alltså man kan visst jobba gratis, volontärt, men jag kan ändå tycka att det är viktigt att man inte tror att det inte kostar något om man nu kan resonera så.” Larsson (2012, s. 200–201) kopplar dilemmat mellan cirkelledaren som amatör eller professionell till att studieförbunden centraliserats, där mer verksamhet görs av ambulerande cirkelledare som avlönas utifrån expertis inom något område. Det andra perspektivet som lyfts fram av Larsson är en utveckling där studieförbunden i större utsträckning agerar på en marknad där man konkurrerar

med varandra men även med andra aktörer som erbjuder kurser. Att det fortfarande är vanligast att cirkelledare som är verksamma inom något studieförbund arbetar ideellt lyfts fram i rapporten *Vid vägs ände*. I rapporten understryks dock att det ideella arbetet har minskat i takt med finansieringen. Detta förklarar man, i likhet med vad som lyfts fram tidigare i detta tema, utifrån att det krävs infrastrukturellt arbete för att det ideella arbetet ska möjliggöras (Arriaza Hult, Berglund och Gemmel, 2025, s. 30).

Avslutningsvis vill jag lyfta ytterligare en aspekt av frågan om folkbildande ledarskap i samarbete mellan studieförbund och folkbibliotek: utbildning och stöd till just ledare eller den som har en idé. Denna aspekt är den som jag förstår som unik för studieförbunden som samarbetspartner till biblioteken. Utifrån sin idémässiga identitet och tradition i folkbildningen men också utifrån hur man arbetat i skärningspunkten mellan att vara en civilsamhällesaktör och en statsbidragsstyrd verksamhet så har man byggt upp en unik infrastruktur för att just ta vara på människors engagemang för att i någon form veta mer tillsammans. Intervjuperson 8 sammanfattar det erbjudandet:

[...] alltid är det, det här att vill du vara cirkelledare? - du behöver inte vara lärare eller professor. Det kan vara att vi söker fler som dig [...] för att du är intresserad av, vad ska vi ta? - frimärken, du blir den att bli ledare, vi hjälper dig med vad som krävs. Du får all gratis utbildning av oss men i sak handlar det om att rapportera närvaro, se till att alla mår bra under tiden de är där, sedan lägger ni upp arbetet tillsammans, vad är det ni tänker att ni ska lära er, så.

Intervjuperson 8 (SF)

Rollen som intervjuperson 8 synliggör här, att studieförbunden har, är att efterfråga engagemang och en infrastruktur för att ta hand om det, kan tolkas som en bärande del av deras institutionella identitet. Det gör dem till en unik samarbetspart för biblioteken utifrån deras roll som social infrastruktur. Man kan naturligtvis tänka sig att man skulle kunna få till samma typ av verksamhet på biblioteken i egen regi eller ihop med andra civilsamhällesorganisationer. Skillnaden blir då att de idémässiga och infrastrukturella resurser som studieförbunden har för att skapa förutsättningar för både socialt läsande, lärande och ledarskap för det kanske saknas. Rydbeck (2024, s. 694–695) belyser att folkbiblioteken byggts upp utifrån ett fokus på en professionalisering av bibliotekarierollen och dess möte med en individ som söker information eller läsning. Fokus för detta tema har varit att synliggöra den kompletterande roll som lyfts i intervjuerna att studieförbunden kan ha. Dels i relation till bibliotekens historiskt förankrade institutionella identitet i ett individuellt fokus men nu utifrån en mer samtida strävan efter att fungera som social infrastruktur eller som facilitatorer utifrån ett community library-perspektiv (Rydbeck, 2024, s. 695–698).

Syftet med detta tema är inte att argumentera för att det borde vara ett nytt huvudfokus för bibliotek att skapa förutsättningar för människor att ta egna initiativ till eller leda folkbildning. Utan att, som Rivano Eckerdal (2016, s. 44–45) benämner det, synliggöra vilken potential som ligger i förståelsen av biblioteken, men också studieförbunden som flerkärniga arrangemang. Den verksamhet och de värden som har beskrivits här är inte enda fokus för någon av organisationerna. De keramikkurser som flera gånger lyfts som exempel på folkbildning långt från samarbete med biblioteket, facklig folkbildning eller replokaler för rockdrömmar har också värden som kanske inte kan realiseras i samarbete med biblioteken. Detta precis som att det också finns ett värde i att snabbt kunna hämta sin reservation och låna i automaten eller att få läsa Dagens industri utan att prata med en levande själ. Idén om biblioteken och studieförbunden som arrangemang gör det möjligt för dessa värden att samsas. Vad som dock blir tydligt är den gränsinfrastruktur som kan skapas i samarbetet mellan studieförbund och folkbibliotek kring folkbildning som fenomen. Den kan vidare skapa förutsättningar för att realisera värden i linje med en mer samtida institutionell identitet för folkbiblioteket som social infrastruktur. Intervjuperson 8 får avsluta detta tema genom att ringa in hur förutsättningar för denna gränsinfrastruktur har skapats. Dels genom hur hen uppfattar att biblioteken utvecklats, dels utifrån att hen ger också uttryck för hur idén om folkbildning som aktiverande process kan vara det gränsobjekt man möts i:

[...] Det är ju inte som, ah, vissa årtionden tillbaka, utan nu är det ju att biblioteken kan ju vara låna ut ett verktyg till att gå på en konsert, så. Vi har ju det här grundläggande, båda, att finnas för människor, att nå ut, att ge kraften, alltså att få en människa som inte har sina egna ord att kanske börja vilja ligga i saccosäcken på biblioteket till att kanske tycka ”vad är det här? jag förstår ingenting”, till att faktiskt börja läsa eller börja spela spel, eller sätta på musik. Där delar vi ju hur viktigt det här är, det är ju arenor som vi ska vara rädda om och den samverkan. Sedan är väl idéer den bästa drivkraften så, även om pengar är allt det tråkiga, men viktiga.

Intervjuperson 8 (SF)

Sammanfattning

I de teman som presenterats här belystes ett flertal faktorer som påverkar samarbetets förutsättningar. I det första temat stod biblioteket som plats och rum, den fysiska delen av infrastrukturen för folkbildning, i centrum. Där synliggjordes hur biblioteken som plats och samarbetet möjliggör för studieförbunden att nå ut till platser där man inte har lokaler men också att det krävs ett faciliterande omsorgsarbete för att folkbildning som kollektiv praktik ska ta plats i

biblioteksrummet. I tema två visade jag dels hur den andra organisationens nätverk lyftes fram som ett centralt värde i samarbetet av intervjupersonerna. I temat synliggjordes även att standardisering som infrastrukturell process blivit en del av folkbildningens infrastruktur och möjliggör samarbete mellan studieförbund och folkbibliotek. Risker med detta, som också lyftes i temat, är att utrymmet för att göra verksamhet lokalt, tillsammans med användarna minskar.

Tema tre handlade framför allt om samarbete som möjlig lösning på de svårigheter som organisationerna har att, utifrån ekonomiska begränsningar, leva upp till de normativa och regulativa krav som finns på verksamheten. Kraven förklaras genom isomorfa mekanismer i relation till bland annat social infrastruktur som ideal. Tema fyra tar avstamp i den sociala läsningsen som den tydligaste del av folkbildning som fenomen som organisationerna möts i för att sedan fokusera på hur hinder för samarbete formas av olika institutionella identiteter. Där belystes också att intervjupersonerna ser potential i att överbrygga hindren och att de i vissa fall berättat om strategier för att göra just det. I det femte och sista temat gjorde jag anspråk på att ha ringat in det unika värde som samarbete med studieförbunden innebär för biblioteken och vad den gränsinfrastruktur som skapas genom samarbetet kan innebära för båda parter. Det värdet handlar om att vara en infrastruktur för att låta individen utforska sin förmåga tillsammans med andra i linje med folkbildning som ideal praktik men också utifrån de normer om biblioteket som social och demokratisk arena vilket lyfts tidigare i uppsatsen.

6. Avslutande diskussion och slutsatser

I följande kapitel kommer resultaten som tidigare presenterats under analysens fem teman att sammanfattas och diskuteras utifrån de två frågeställningar som varit vägledande för undersökningens genomförande:

- Vilken roll spelar samarbetet mellan studieförbund och folkbibliotek för den svenska infrastrukturen för folkbildning?
- Vilka värden, utifrån respektive verksamhets syften, ser folkbibliotek och studieförbund i ett faktiskt respektive potentiellt utvecklat samarbete?

Utifrån studiens resultat kommer jag att diskutera tre roller som även belysts genom tidigare presenterade teman. Rollerna har jag valt att ringa in som *den kompensatoriska*, *den effektiva* och *den meningsskapande*. Samarbetets värden utifrån respektive verksamhets syften har löpande synliggjorts och analyserats i föregående kapitel och kommer att belysas även under de tre roller som diskuteras nedan. Där lyfts värden med tillhörande risker som handlar om resurser som kan sparas för den egna organisationen och allokeras för samarbete. I den tredje rollen lyfts även idén om kulturen och folkbildningens meningsskapande värden i relation till individer och i förlängningen till samhällsutvecklingen. Kapitlet avslutas med en sammanfattning av slutsatserna och förslag till vidare forskning utifrån denna undersöknings begränsningar.

Den kompensatoriska rollen

Det har varit återkommande i intervju svaren, vilket belystes särskilt i tema 3, att verksamheten hos studieförbund och folkbibliotek präglas av att ekonomin inte upplevs räcka till för att realisera de målsättningar man har för verksamheten eller för den potential man ser i att utveckla den. En roll som undersökningen visar att samarbetet spelar är därför kompensatorisk. Ibland i relation till tydligt uppsatta mål men även utifrån att det blir möjligt att göra mer tillsammans utifrån de syften som respektive organisation ser. De samarbeten jag undersökt har i de flesta fall blivit av, även om intervju personerna också berättat om idéer man haft eller verksamhet som av olika skäl inte blivit verklighet. Samtidigt visar statistiken att en femtedel av studieförbundens totala arrangemang har försvunnit och en tredjedel

av alla kulturprogram vid en jämförelse mellan 2023, året före nedskärningarna av statsbidragen började och 2025 (Studieförbunden i samverkan, 2026, s. 2–4). Biblioteksbladets uppföljande enkät till bibliotekschefer visar fortsatt att en femtedel märker effekter av studieförbundens försämrade ekonomi och att det är extra kännbart på mindre orter (Eriksson, 2026).

Frågan är då om man kan säga som Star och Ruhleder (1996, s. 113) hävdar i sin lista över infrastrukturella dimensioner: att infrastrukturen *blir synlig när den går sönder*? Att bibliotekens och folkbildningens intresseorganisationer tar fram en rapport som *Vid vägs ände*, där man lägger fram att infrastrukturen för kultur och folkbildning hotas när studieförbund och folkbibliotek är underfinansierade, tolkar jag i alla fall som ett strategiskt försök att skapa den synligheten. Den kompensatoriska rollen som belystes med flera exempel i tema 3 kan också tolkas som en reaktion på sprickor i infrastrukturen. Star och Ruhleder (1996, s. 113) pekar på att även om det finns back-up när infrastrukturen havererar så innebär reservkraftens existens ett synliggörande av infrastrukturen. Samarbetet som en infrastrukturell back-up kan vara ytterligare ett sätt att säga det som tidigare belysts med hjälp av begreppet bootstrapping, eller fritt översatt till svenska: att koka soppa på en spik. “Vi är vana att koka soppa på spik” är också vad Biblioteksbladet valt att sätta som rubrik för ett reportage, i senaste numret inför valrörelsen, om folkbibliotekens ansträngda ekonomi (Damberg, 2026). Slutsatsen, att detta synliggörande av infrastrukturen per automatik skulle leda till det kultur- och bildningspolitiska uppvaknande, som Sverker Sörlin (2019, s. 211) efterfrågar, är dock svår att dra. Visserligen lovar oppositionen mer pengar till kultur, folkbildning och i vissa fall bibliotek, om än i olika omfattning och riktningar (Gordan och Claesson, 2025) men att återuppbygga infrastruktur är varken en snabb eller enkel process. Det som återstår är kanske att se kris som uppfinningarnas moder. Flisbäck, Nord och Uddling (2024, s. 22–23) använder sig av hur ekonomen Schumpeter talar om “välfärdssamhällets kreativa förstörelse” för att peka på möjligheten för idéburen och offentlig sektor att kombinera värden och handlingar på nya sätt utifrån den drivkraft som välfärdssprickor i nedskärningarnas spår skapar. Denna drivkraft skulle jag i vissa fall säga ligger bakom de samarbeten som undersökts här.

Den effektiva rollen

Rollen som samarbetet har kan också i flera fall förstås som effektivisering; Man kan nå fler med samma standardiserade koncept och använda resurser mer kostnadseffektivt om det görs gemensamt vilket synliggjordes i tema 2 och 3.

Denna roll tolkar jag som ett exempel på hur logiker som kan härledas till både ett New Public Management- och New Public Governance-paradigm samspelar. Kvantitativa värden kombineras med utgångspunkten att samtidens komplexa problem kräver samarbete. Den senare logiken kommer, som Kann-Rasmussen (2024, s. 592–593) också pekar på, i de flesta fall från organisationerna själva. Att det finns potential till effektivisering genom samarbete mellan studieförbund och folkbibliotek verkar vara en insikt som även nått rikspolitiken. I Biblioteksbladets artikel om bibliotekens resursbrist som refererades ovan (Damberg, 2026) intervjuas även Socialdemokraternas och Sverigedemokraternas respektive kulturpolitiska talespersoner om vad de tänker sig för politiska åtgärder utifrån nuläget. Den senare, Alexander Christiansson från Sverigedemokraterna uttalar sig, om än något kryptiskt, i linje med effektiviseringstanken:

[...] Nu sitter vi och slipar på vår kulturpolitik. Där finns det en del kreativa förslag, inte minst med tanke på studieförbundens roll i samhället och hur man skulle kunna effektivisera och hitta kopplingar till bibliotek, men jag har inte så mycket mer att säga om det nu.

Alexander Christiansson, kulturpolitisk talesperson, Sverigedemokraterna

I tema två lyftes även risken att värden relaterade till förutsättningarna för lokal förankring och medskapande, i linje med idén om bibliotek och civilsamhälle som social infrastruktur, går förlorade med ökad standardisering. Vad citatet ovan visar är att de värdena kan behöva framhållas tydligare framöver. I tema tre diskuterades politisk styrning mot samarbete genom riktade medel. I fallet som lyftes av intervjupersonen där, upplevdes det som oproblematiskt eftersom målen låg i linje med de logiker man verkar inom. Frågan är hur den typen av styrning skulle tas emot om föresatsen är uttalad effektivisering? Vad man kan tänka sig är dock att detta förslag, som inte verkar ha lämnat ritbordet än, kommer att kläs på med andra instrumentella värden. Som denna undersökning visar är det inte svårt att hitta argument för att det går att nå fler och hitta synergieffekter utifrån en rad komplexa samhällsproblem när folkbibliotek och studieförbund samarbetar.

Den meningsskapande rollen

En mer positivt betonad roll för samarbetet ringades in i det femte temat. Den sammanfattade jag som förutsättningar att infrastrukturera för engagemang. Lite bredare skulle jag vilja betona att det även är frågan om värdet som ligger i den kollektiva dimensionen av folkbildning, värdet i Lidmans “sam-vett” eller Sörlins “svåra konst att veta tillsammans”. Von Essen et al. (2012, s. 289–290) problematiserar de instrumentella argument för sin verksamhet som studieförbunden framhåller i relation till offentliga aktörer och den marknad de också verkar på. De menar att de argumenten riskerar att ogiltigförklara den

upplevelse av mening som deltagarna i verksamheten upplever, om inte de mål som sätts upp för verksamheten är sådana som aldrig behöver uppnås. När Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen och Skot-Hansen (2012, s. 589) argumenterar för vikten av de sociala dimensionerna i sin fyra-rumsmodell för folkbibliotek lyfter de först instrumentella argument om bland annat global konkurrens. Därefter vänder de på argumentationen och konstaterar att: "In the future we need not only something to sustain us, but also something to live for." Anslaget kan tyckas högtravande men det är svårt att säga emot att vi, även i framtiden, kommer att behöva något att leva för och att detta något, för många, mycket väl kan vara gemenskap i och genom bildning och kultur.

Ett annat sätt som Von Essen et al. mening (2012, s. 292) beskriver det meningsskapande som sker i studieförbundens folkbildningsverksamhet är genom att använda lek som metafor. Lek som perspektiv belyser det utrymme för prövande, misslyckande och det oväntade som finns i folkbildningsverksamhet och som skapar. Jag skulle vilja belysa detta fria utrymme även i relation till det kollektiva vetandet som jag förstår som just en yta för det prövande samtals process. I det inkluderar jag även det demokratiska samtalet och dess ofrånkomliga motsättningar. Som Carlsson, Hanell och Engström (2023, s. 191–192) argumenterar för så behöver biblioteken kunna facilitera dessa motsättningar utan att backa in i neutraliteten. Ett värde i samarbetet som blivit synligt i materialet är att förutsättningarna för denna facilitering kan förbättras när man jobbar tillsammans.

Ytterligare en dimension av samarbetet som meningsskapande, vilket belystes i tema fem, är förutsättningarna att möjliggöra för människor att upptäcka och utveckla sina förmågor. I sin nya bok *Anspraakstagen* söker religionshistorikern David Thurfjell (2026, s. 273) efter svar på vad han skriver fram som en samtida meningskris. Vad han kommer fram till sammanfattas av det sista kapitlets titel: "Att våga tas i anspråk", det vill säga att våga förväntas vara med, ha ett uppdrag eller vara behövd. Vad jag försökte belysa i tema 5 är att det verkar som att biblioteken och studieförbunden kan ha mycket ut av varandra när det kommer till att hitta människor som vill tas i anspråk och hjälpa dem som vill men kanske inte vågar. För att det ska vara möjligt krävs det att även organisationerna vågar.

I den svenska översättningen av FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna har man i preambelns första mening översatt "dignity" till "värde" i stället för "värdighet" (Regeringskansliet, 2011, s. 3, United Nations, 2026). Denna

skillnad i ordval menar jag innebär att en dimension av förklaringen, som skulle kunna sammanfattas i förmåge-perspektivet eller rätten att bli tagen i anspråk, går förlorad på svenska. Carlsson, Hanell och Engström (2024, s. 219) konkluderar i sin undersökning om bibliotekens demokratiska roll i en politiskt orolig tid att det ingår i denna roll att stå upp för de mänskliga rättigheterna även i tider där det, av vissa, kan uppfattas som aktivism. I denna slutsats ser jag en grund att stå på för det organisatoriska mod jag hoppas på. Hansson (2010, s. 88) argumenterar för att bibliotekens unika historiska kontinuitet kan förklaras med en institutionell identitet som utgår från social värdighet. Samma förståelse av bibliotekens identitet och folkbildning som fenomen, idé och praktik gör att jag har stor tilltro till att biblioteken och studieförbunden kan våga mer tillsammans.

Sammanfattande slutsatser

Slutsatserna av denna undersökning kan sammanfattas som att de roller som samarbetet mellan studieförbund och folkbibliotek kan spela i en infrastruktur för folkbildning handlar om både ömsesidig compensation och effektivisering i relation till högt ställda mål. Samarbetet kan också sägas skapa bättre förutsättningar att göra demokratifrämjande social infrastruktur. Särskilt utifrån en förståelse för den demokratiska processen som beroende av att människor möts och engagerar sig. I ett land som Sverige, där det är mörkt och kallt stora delar av året, kan de processerna även sägas kräva någon form av vardagsrum för demokratin. De värden som respektive organisationer lyfter med samarbetet och som har presenterats löpande under de olika temana är många gånger instrumentella utifrån uppsatta mål för verksamheten eller relaterade till komplexa samhällsproblem som handlar om exempelvis demokrati, arbetslöshet eller olika former av utanförskap. Möjligheten att realisera kulturen och folkbildningens inneboende värde för fler är dock det som varit mest genomgående. Utifrån Vestheims (2009, s. 63) argumentation om att kulturens värde i en politisk kontext alltid står i relation till människorna som tar del av den kan denna slutsats även sägas synliggöra folkbiblioteken och studieförbunden som politiskt styrda organisationer vilket påverkar hur värde definieras.

Metoddiskussion och förslag till vidare forskning

Att samarbeten valts som objekt för denna studie innebär ett implicit osynliggörande av samarbeten som inte har genomförts. Även om vissa förutsättningar som försvårar samarbetet har kunnat belysas så är det troligt att flera sådana faktorer kan ha förbisetts. En sådan eventuellt påverkande faktor handlar om

vilka olika förutsättningar som studieförbundens olika idétraditioner innebär utifrån hur de uppfattas av omgivningen. Reflektioner kring att studieförbundens politiska eller religiösa förankring skulle kunna krocka med bibliotekets neutrala identitet lyftes bara vid ett enstaka tillfälle under denna undersökning. Därför har det inte analyserats eller diskuterats vidare i uppsatsen. Utifrån den tidigare forskning som redogjorts för här, bland annat utifrån en ökad politisering av bibliotekens verksamhet (Carlsson, Hanell och Engström, 2023, s. 179) så skulle förutsättningar för samarbete med organisationer som inte förstås som neutrala kunna undersökas närmare. En sådan undersökning skulle möjligen behöva utgå från en mer problemorienterad ansats.

Ytterligare ett område som inte rymts i denna undersökning och som skulle kunna utforskas, möjligen av både praktik och forskning, är frågan om gruppaktiviteter på bibliotek under obemannade öppettider för registrerade användare, ofta kallat meröppet. Denna fråga berördes vid en enstaka intervju och har därför, även den, lämnats utanför denna undersökning. Under mitt sökande efter samarbeten såg jag dock exempel på folkbibliotek som tipsade användare om att ha bokcirklar på biblioteket under meröppet. Lisa Engström (2019 s. 29) undersöker, i sin avhandling, just hur användare styrs och styr sig själva i ett meröppet biblioteksrum. En av de slutsatser som Engström (2019, s. 191) lyfter fram är att bibliotekets samtida funktion är att skapa självstyrande individer. Utifrån Engströms slutsatser och det värde i medbestämmande och egenorganisering som lyftes i tema 5 skulle ett utforskande av möjligheter och risker i användarorganiserade folkbildande gruppaktiviteter utanför bemannade öppettider kunna vara värdefullt.

Litteraturförteckning

Alvinus, A. Borglund, A. & Larsson, G. (2023). *Tematisk analys: din handbok till fascinerande vetenskap*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur.

<https://folkbildningsradet.se/media/vsjd3um0/bildning-som-rorelser-2025.pdf>
[2026-05-03]

Amnå, E. & Åström, E. (2025). *Bildning som rörelser Samtal om bildningen i folkbildningen*. Stockholm: Folkbildningsrådet.

Arriaza Hult, M. Berglund, Y. och Gemmel, L. (2025). *Vid vägs ände? Hur nedskärningar för folkbibliotek och studieförbund påverkar kulturens infrastruktur*. Folkbildningsrådet, Svensk Biblioteksforening & Studieförbunden i samverkan. <https://folkbildningsradet.se/media/2jop0yky/vid-v-a-webb-2025.pdf>
[2026-05-03]

Arvidson, L. (1985). *Folkbildning i rörelse: pedagogisk syn i folkbildning inom svensk arbetarrörelse och frikyrkorörelse under 1900-talet: en jämförelse*. Studies in education and psychology 16. Gleerup.

Audunson, R. (2005). The Public Library as a Meeting-place in a Multicultural and Digital Context: The Necessity of Low-intensive Meeting-places. *Journal of Documentation* 61, nr 3: 429–41. <https://doi.org/10.1108/00220410510598562>.

Audunson, R. Aabø, S. Blomgren, R. m.fl. (2019). Public Libraries as an Infrastructure for a Sustainable Public Sphere: A Comprehensive Review of Research. *Journal of Documentation* 75, nr 4 773–90. <https://doi.org/10.1108/JD-10-2018-0157>.

Berg, A. & Edquist, S. (2019). Folkbildning. Larsson, Esbjörn & Westberg, Johannes (red.) *Utbildningshistoria: en introduktion*. Tredje upplagan Lund: Studentlitteratur.

Bhide, A. (1992). Bootstrap Finance. *Harvard Business Review*, 70(6): 109.

Bokmässan - Gothenburg Book Fair. (2026). *Folkbildning – tema på Bokmässan 2026*. <https://bokmassan.se/hem/teman/folkbildning/> [2026-05-25]

Bowker, C. G. och Star, S. L. (2000). *Sorting Things out: Classification and Its Consequences*. Inside Technology. MIT Press.

Braun, V. och Clarke, V. (2023). Thematic Analysis. I Harris Cooper, Marc N. Coutanche, Linda M. McMullen, A. T. Panter, David Rindskopf, och Kenneth J. Sher (red.) *APA Handbook of Research Methods in Psychology: Research Designs: Quantitative, Qualitative, Neuropsychological, and Biological* (Vol. 2)

(2nd Ed.). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/0000319-004>.

Bränström Öman, A. (2015). Nyttan med “onyttan” - eller: Vad jag har lärt mig om folkbildning av Sara Lidman. I Rydbeck, K. & Nordvall, H. (red.). *Perspektiv på folkbildning: Fyra forskares tankar om folkligt bildningsarbete*. Linköping: Mimer, Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköpings universitet.

Carlsson, H. Hanell, F. & Engström, L. (2023). Revisiting the Notion of the Public Library as a Meeting Place: Challenges to the Mission of Promoting Democracy in Times of Political Turmoil. *Journal of Documentation* 79, nr 7: 178–95. <https://doi.org/10.1108/JD-03-2023-0061>.

Dalen, M. (2015). *Intervju som metod*. 2., Utök. uppl. Gleerups utbildning.

Dalmer, N., McKenzie, P., Rothbauer, P., MacLeod, L., Oliphant, T., Birdi, B., Goulding, A. & Johnston, J. (2022). "Palaces for the People": Mapping public libraries' capacity for social connection and inclusion. SSHRC Knowledge Synthesis Grant Report. Hamilton: McMaster University.

Damberg, J. (2026). “Vi är vana att koka soppa på en spik”. *Biblioteksbladet*, 5 mars. <https://www.biblioteksbladet.se/etidningen/nr-1-2026/> [2026-05-03]

DiGiacomo, DK., Oltmann, SM, & Hall (2021). Libraries Of, By, and For the People: Reimagining Strategies to Enhance Democratic Culture within LIS Spaces and Programming. I Greene Taylor, N Kettnich, K, Gorham, U och Jaeger, P, *Libraries and the Global Retreat of Democracy: Confronting Polarization, Misinformation, and Suppression*. Emerald Publishing Limited, 2021. <https://doi.org/10.1108/S0065-283020210000050010>.

DiMaggio, P. J., & Powell, W. W. (1983). The Iron Cage Revisited. *American Sociological Review*, 48(2), 147.

Edquist, S. (2015). Det pragmatiska folkbildningsbegreppet. I Rydbeck, K. & Nordvall, H. (red.). *Perspektiv på folkbildning: Fyra forskares tankar om folkligt bildningsarbete*. Linköping: Mimer, Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköpings universitet.

Edquist, S. (2015b). Demarcating Popular Education with Government Subsidies: Sweden 1911–1991. *Nordic Journal of Educational History* 2, nr 1: 73–96. <https://doi.org/10.36368/njedh.v2i1.45>.

Engström, L. (2019). *Att skapa självstyrande individer; effektivitet och motrörelser : Styrningsrationalitet och icke-rationalitet i bibliotek med obemannade öppettider*. Diss. Köpenhamn: Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet.

https://curis.ku.dk/ws/portalfiles/portal/462024177/Ph.d._afhandling_2019_Engstrom.PDF [2026-05-27]

Eriksson, L., Svensson, L. & Berglund, Y. red. (2024). *Den omdebatterade folkbildningen : sju texter om folkbildningen i samhällsdebatten*. [Stockholm]: Föreningen för folkbildningsforskning.

Eriksson, T. (2026). Risk för färre kända namn när folkbildningen krymper. *Biblioteksbladet*, 20 april. <https://www.biblioteksbladet.se/nyheter/risk-for-farre-kanda-namn-nar-folkbildningen-krymper/> [2026-05-03]

Eriksson-Zetterquist, U. (2009). *Institutionell teori: idéer, moden, förändring*. 1. uppl. Liber.

Eriksson-Zetterquist, U. & Ahrne, G. (2022). Intervjuer. I Ahrne, Göran & Svensson, Peter. *Handbok i kvalitativa metoder*. Upplaga 3 Stockholm: Liber.

Essen, J. von (2012). Mening på marknad? I Essen, J. von & Sundgren, G. (red.). *En mosaik av mening: om studieförbund och civilsamhälle*. Göteborg: Daidalos.

Farrell, C. Penuel, WR. Allen, A. m.fl. (2022). Learning at the Boundaries of Research and Practice: A Framework for Understanding Research–Practice Partnerships. *Educational Researcher* 51, nr 3: 197–208. <https://doi.org/10.3102/0013189X211069073>.

Flisbäck, M., Nord, T. & Uddling, J. (2024). Inledning. I Flisbäck, M., Nord, T. & Uddling, J. (red.). *Välfärdssamhällets omvandling i praktiken: om ansvarsförskjutningar och samverkans gränser*. Nordic Academic Press.

Folkbildningsrådet (2023). *Statsbidrag till verksamhet i studieförbunden - Villkor och fördelning*. <http://folkbildningsradet.se/media/hbkgmu3f/statsbidrag-till-verksamhet-i-studieforbunden-villkor-och-fordelning.pdf> [2026-05-03]

Folkuniversitetet (2026). Organisation. <https://www.folkuniversitetet.se/om-folkuniversitetet/organisation/> [2026-05-03]

Gerolami, N. (2015). The Library Assemblage: Creative Institutions in an Information Society. *Journal of Documentation* 71, nr 1: 165–74. <https://doi.org/10.1108/JD-09-2013-0120>.

Glynn, M. A. (2008). Beyond constraint: How institutions enable identities. I Greenwood, R. (red.) *The SAGE handbook of organizational institutionalism*. London: SAGE, ss. 413–430.

Gordan R. & Claesson, S. (2025). Så mycket vill oppositionen lägga på kulturen. *Magasin K*, 8 oktober. <https://magasink.se/2025/10/sa-mycket-vill-oppositionen-lagga-pa-kulturen/> [2026-05-03]

Gustavsson, B. (1992). *Folkbildningens idéhistoria*. Borgholm: Bildningsförlaget.

Gustavsson, B. (2013). Bildningens och nyttans förändringar. I Gustavsson, B. & Wiklund, M. (red.). *Nytan med folklig bildning: en studie av kapitalformer i folkbildande verk*. Lund: Nordic Academic Press.

Gustavsson, B. (2017). *Bildningens dynamik: framväxt, dimensioner, mening*. Första upplagan [Göteborg]: Bokförlaget Korpen.

Görman, U. (2021). *Vägledning för etikprovning av forskning inom HT-fakulteterna*, Lunds universitet.

Hallin, A. & Helin, J. (2018). *Intervjuer*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur.

Hansson, J. (1998). *Om folkbibliotekens ideologiska identitet: en diskursstudie*. Borås, Göteborg: Valfrid, Avd. för biblioteks- och informationsvetenskap, Univ.

Hansson, J. (2002). Professionalism och folkbildande identitet i dagens folkbibliotek. I *Årsbok om folkbildning*. 2002: Forskning & utveckling, Stockholm: Föreningen för folkbildningsforskning, 2002, s. 89–96.

Hansson, J. (2005). *Det lokala folkbiblioteket: förändringar under hundra år*. Linköping: Mimer, Institutionen för beteendevetenskap, Linköpings universitet.

Hansson, J. (2010). *Libraries and Identity*. Elsevier, 2010.
<https://doi.org/10.1016/B978-1-84334-541-1.50003-0>.

Jochumsen, H. Hvenegaard Rasmussen, C. & Skot-Hansen, D. (2012). The Four Spaces – a New Model for the Public Library. *New Library World* 113, nr 11/12: 586–97. <https://doi.org/10.1108/03074801211282948>.

Johansson, I. (1985). *För folket och genom folket: om idéer och utvecklingslinjer i studieförbundens verksamhet*. Liber Utbildningsförlag.

Kann-Rasmussen, N. (2008) Institutionel teori: Rationalitet, isomorfi og løse koblinger i biblioteksvæsenet. I Andersen, J. Hvenegaard Rasmussen, C. & Jochumsen, H. (red.). *At forstå biblioteket: en introduktion til teoretiske perspektiver*. 1. udg. København: Danmarks Biblioteksforening.

Kann-Rasmussen, N. (2019). The Collaborating Cultural Organization: Legitimation through Partnerships. *The Journal of Arts Management, Law, and Society* 49, nr 5: 307–23. <https://doi.org/10.1080/10632921.2019.1646175>.

Kann-Rasmussen, N. (2024). Reframing instrumentality: from New Public Management to New Public Governance. *International Journal of Cultural Policy* 30, nr 5: 583–96. <https://doi.org/10.1080/10286632.2023.2239262>.

Klasson, M. (1997). Temat bibliotek, folkbildning och livslångt lärande. I Klasson, M. (red.). *Folkbildning och bibliotek? på spaning efter spår av folkbildning och livslångt lärande i biblioteksvärlden*. Borås: Valfrid.

Klinenberg, E. (2018). *Palaces for the People how social infrastructure can help fight inequality, polarization, and the decline of civic life*. New York: Crown.

Kulturrådet (2024). *Stärkt kapacitet*. <https://www.kulturradet.se/publikationer/starkt-kapacitet/> [2026-05-03]

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Larsson, T. (2012). Nytt som meningsinnehåll. I Essen, J. von & Sundgren, G. (red.). *En mosaik av mening: om studieförbund och civilsamhälle*. Göteborg: Daidalos.

Lindberg, J. & Pilerot, O. (2023). *Steget före i folkbiblioteket - En studie om omvärldsbevakning på svenska folkbibliotek*. Uppsala: Region Uppsala. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hb:diva-29846> [2026-05-03]

Lindberg, M. (2024). Finansiering av civilsamhällets innovationer i snårig terräng. *Organisation & Samhälle*. 1, 104–111.

Lindberg, M. (2025). Innovation i civilsamhället: traditioner och trender. I *Civilsamhällesvetenskap: en grundbok*. Första upplagan (2025). Stockholm: Liber.

Lindkvist, H (2021) Studieförbunden krävs på 35 miljoner kronor efter bidragsfusken, *Dagens nyheter*, 21 januari. <https://www.dn.se/kultur/studieforbunden-kravs-pa-35-miljoner-kronor-efter-bidragsfusken/> [2026-05-01]

Länsbildningsförbunden i Sverige (2025), *För oss handlar det om att folkbilda Sverige*. <https://lansbildningsforbunden.se/2025/10/10/lansbildningsforbunden-i-sverige/> [2026-05-03]

Lindblom, AK. Samuelsson, D. och Ernhagen, S. (2025). Förord. I Arriaza Hult, M. Berglund, Y. och Gemmel, L. *Vid vägs ände? Hur nedskärningar för folkbibliotek och studieförbund påverkar kulturens infrastruktur*, Folkbildningsrådet, Svensk Biblioteksörening & Studieförbunden i samverkan. <https://folkbildningsradet.se/media/2jop0yky/vid-v-a-webb-2025.pdf> [2026-05-03]

Mattern, S. (2014). Library as Infrastructure. *Places Journal*, advance online publication, 09 juni. <https://doi.org/10.22269/140609>.

Michnik, K. (2018) *Samhällets allt-i-allo? : Om folkbibliotekens sociala legitimitet*. Diss. Högskolan i Borås.
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hb:diva-13839>. [2026-05-01]

Mustel, K. (2010) Folkbildningen 1980–2010 - de stora förändringarnas tid. I Vestlund, G & Mustel, K. *Folkuppföstran, folkupplysning, folkbildning: det svenska folkets bildningshistoria - en översikt*. Ny utg. Sober.

Möhlenbrock, S. (1980). *Förnyelse och debatt: om de svenska folkbibliotekens utveckling från 1930 och framåt*. Lund: Bibliotekstjänst.

Natur och Kultur (2026). *Till folkbildningens försvar*.
<https://www.nok.se/titlar/laromedel-b2/till-folkbildningens-forsvar/931a6a83-ae93-40e5-a2de-0e1d9b901d41> [2026-05-25]

Ohlsson, A. (2023). Shared Reading i gymnasieskolans svenskundervisning. Möjligheter och utmaningar. I Hedemark, Å. & Huvila, I. (red.). *Bibliotek, bildning och läsning som arena och praktik: en festskrift till Kerstin Rydbeck*. Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för ABM.

Olsson Dahlquist, L. (2019). *Folkbildning För Delaktighet: En Studie Om Bibliotekets Demokratiska Uppdrag i En Digital Samtid*. Diss. Lunds universitet, Institutionen för kulturvetenskaper.

Olsson Dahlquist, L. & Carlsson, H. (2022). Folkbiblioteket som idé och praktik. I *Biblioteksgeografen: En antologi om biblioteksväsende och biblioteksforskning*. Lund, Studentlitteratur.

Prop. 2023/24 Budgetpropositionen för 2024.

Prop. 2025/26:1 Budgetpropositionen för 2026.

Regeringskansliet (2011). *FN:s konventioner om Mänskliga rättigheter*.
<https://www.regeringen.se/contentassets/87af45b9fb7f449a909b686204bb5527/fn-s-konventioner-om-manskliga-rattigheter/> [2026-05-03]

Rivano Eckerdal, J. (2016). *Glädjen i att tvingas tänka nytt: En studie av verksamhetsutveckling vid två folkbibliotek i Skåne*. Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.

Rivano Eckerdal, J., & Carlsson, H. (2018). *Styrdokumentet i vardagen: En undersökning av kulturpolitiska styrdokuments strategiska och praktiska betydelse*

för folkbibliotek i fem skånska kommuner. Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.

Rivano Eckerdal, J. Engström, L. & Färber, A. m.fl (2024). Social Infrastructuring in Public Libraries: Librarians' Continuous Care in Everyday Library Practice. *Journal of Documentation* 80, nr 7: 206–25. <https://doi.org/10.1108/JD-12-2023-0260>.

Rydbeck, K. (2001). Kvinnorna innanför och utanför ramarna. Om folkbildningsbegreppet och könsperspektivet. I Nordberg, K. & Rydbeck, K.(red.) (2001). *Folkbildning och genus: det glömda perspektivet*. Linköping: Mimer, Institutionen för beteendevetenskap.

Rydbeck, K. (2012). Folkbildningen – en heteronormativ historia eller...? Om kvinnors fria bildningsarbete under två sekler. I Bergdahl, L. Burman, A. & Sundgren, P. *Svenska bildningstraditioner*. Göteborg: Daidalos.

Rydbeck, K. (2016). Reading groups in Swedish public libraries. I McKechnie, L. Persson, M. Skjerdingsstad, K. I., Rothbauer, P. M. & Oterholm, K. (red.). *Plotting the reading experience: theory, practice, politics*. Waterloo, Ontario: Wilfrid Laurier University Press.

Rydbeck, K. (2024). Swedish Library Policy and Community Librarianship. *Library Trends* 72, nr 4: 688–711. <https://doi.org/10.1353/lib.2024.a949578>.

Schultz Nybacka, P (2026). The Public Library as a Place for Bildning. *History of European Ideas* 2026: 1-19. <https://doi.org/10.1080/01916599.2026.2617033>.

Scott, W. R. (2014). *Institutions and Organizations: Ideas, Interests, and Identities*. 4. ed. Foundations for Organizational Science. SAGE.

SFS nr: 1996:1596 Bibliotekslag.

SFS nr: 2013:801 Bibliotekslag.

SFS nr: 2015:218 Förordning om statsbidrag till folkbildningen.

SOU 2003:112 Deltagares upplevelse av folkbildning.

SOU 2024:42 Bildning, utbildning och delaktighet: folkbildningspolitik i en ny tid.

Star, S. L. och Ruhleder, K. (1996). Steps Toward an Ecology of Infrastructure: Design and Access for Large Information Spaces. *Information Systems Research* 7, nr 1: 111–34.

Star, S. L. (2010). This is Not a Boundary Object: Reflections on the Origin of a Concept. *Science, Technology, & Human Values* 35, nr 5 (2010): 601–17.
<https://doi.org/10.1177/0162243910377624>

Studieförbunden i samverkan (2026). *En femtedel är borta - studieförbundens folkbildning fortsatte minska 2025*. <https://studieforbunden.se/dokument/en-femtedel-ar-borta-2/> [2026-05-03]

Sörlin, S. (2026). *Kulturens värde: essä*. Första utgåvan Stockholm: Atlas.

Sörlin, S. (2021). *Till bildningens försvar: den svåra konsten att veta tillsammans*. Första pocketutgåvan [Stockholm]: Natur & kultur.

Thurfjell, D. (2026). *Anspråkstagen: människans bot mot meningslösheten*. Norstedts.

Tivenius, O. (2024). *Tematisk analys*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur.

Torstensson, M. (1996). *Att analysera genombrottet för de moderna folkbiblioteksidéerna : exemplet Sverige och några jämförelser med USA*. Göteborg: Avd. för biblioteks- och informationsvetenskap, Univ.

Torstensson M. (2012). Framväxten av en statlig folkbibliotekspolitik i Sverige. I Frenander, Anders & Lindberg, Jenny (red.). *Styra eller stödja? svensk folkbibliotekspolitik under hundra år*. Borås: Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås.

United Nations (2026). *Universal Declaration of Human Rights*.
<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>. [2026-05-03]

Vestheim, G. (2008). All kulturpolitik er instrumentell. I Beckman, S. & Månsson, S. (red.) *Kultursverige 2009: Problemanalys och statistik*. Linköping: Linköpings universitet, SweCult.

Vestlund, G & Mustel, K (2010). *Folkuppsfostran, folkupplysning, folkbildning: det svenska folkets bildningshistoria - en översikt*. Ny utg. Sober.

Vetenskapsrådet (2024). *God forskningssed 2024*.
<https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2024-10-02-god-forskningssed-2024.html> [2026-05-03]

Åberg, Pelle (2012). Den vilda jakten på legitimiteten. I Essen, Johan von & Sundgren, Gunnar (red.). *En mosaik av mening: om studieförbund och civilsamhälle*. Göteborg: Daidalos.

Bilaga 1. Utskick regional nivå

Ämnesrad: Har ni exempel på samarbeten mellan folkbibliotek och studieförbund i XX?

Hej,

Känner ni till något exempel på samarbete mellan studieförbund och folkbibliotek kring utveckling av metoder, aktiviteter, projekt eller verksamhet utöver samfinansiering av kulturprogram i er region?

Mitt namn är Klara Steinvall och jag arbetar nu med min masteruppsats på bibliotekarie-programmet vid Lunds universitet. Mitt fokus för uppsatsen är förutsättningar för samarbete mellan studieförbund och folkbibliotek och det är därför jag hör av mig till dig.

Jag letar efter exempel på samarbeten mellan studieförbund och folkbibliotek som ett led i att identifiera verksamma personer att intervjua och vänder mig därför till er på regional nivå.

Både pågående, nyligen avslutade och planerade samarbeten vore intressant. Om ni inte känner till något sådant exempel i er region är jag ändå tacksam för det svaret.

Stort tack på förhand!

Många hälsningar

Klara Steinvall

Bilaga 2. Intervjuförfrågan

Ämnesrad: Fråga om intervju inom ramen för uppsats om samarbete mellan studieförbund och folkbibliotek

Hej XX,

Jag fick höra om ert samarbete kring xx från xx och undrar om du skulle kunna tänka dig att berätta mer om det under en intervju som jag gör som en del av min masteruppsats? Intervjun beräknas ta runt 45 minuter och är planerad att genomföras på Zoom, spelas in och transkriberas om du godkänner det.

Mitt namn är Klara Steinvall och studerar på masterprogrammet ABM (Arkivvetenskap, Biblioteks- och informationsvetenskap, Museologi) vid Lunds universitet. Jag håller nu på att skriva mitt examensarbete i form av en masteruppsats. Syftet med uppsatsen är att undersöka förutsättningar för samarbete mellan studieförbund och folkbibliotek och det är därför jag hör av mig till dig.

Inspelningen från intervjun kommer inte att spridas vidare och den kommer att raderas när uppsatsen är färdig. De som blir intervjuade och verksamheterna de arbetar i kommer inte att nämnas vid namn. Fullständig anonymitet kan dock inte utlovas. Deltagandet i undersökningen är frivilligt och det finns möjlighet att avbryta medverkan fram tills att uppsatsen godkänns. Här nedan finns detaljerad information om studiens förutsättningar och datahantering. Om du har frågor så får du hemskt gärna höra av dig till mig.

Jag är väldigt tacksam om du har möjlighet att ta dig tid för en intervju. I så fall får du gärna skicka ett svar där du bekräftar att du tagit del av informationen samt att du ger ditt samtycke till att bli intervjuad.

Många hälsningar
Klara Steinvall

Information
Hur går intervjun till?

Intervjun beräknas ta ungefär 45 minuter och den kommer att spelas in. Inspelningen kommer inte att spridas vidare. De som blir intervjuade kommer att pseudonymiseras i uppsatsen.

Deltagandet är frivilligt

Ditt deltagande är frivilligt och du kan när som helst välja att avbryta deltagandet fram tills uppsatsen examineras. Om du väljer att inte delta eller vill avbryta ditt deltagande behöver du inte uppge varför. Om du vill avbryta ditt deltagande kontaktar du mig eller min handledare Sara Mörtzell.

Möjliga följder och risker med att delta

Det finns inga uppenbara risker eller följder med att delta i studien. Du väljer själv om du vill svara på en fråga eller inte.

Samtycke

Om du vill delta i studien så bekräftar du att du har tagit del av informationen och ger ditt samtycke till att bli intervjuad. Det kan du göra genom att besvara detta mail med följande fras: Jag har tagit del av informationen och ger mitt samtycke till att bli intervjuad.”

Vad händer med dina uppgifter?

Intervjuerna kommer att sparas ner som ljudfiler. Därefter transkriberas de i textfiler. Personuppgifter kommer att pseudonymiseras och hanteras konfidentiellt. Namn på intervjuade personer kommer inte finnas i uppsatsen. Istället används påhittade namn eller koder. Allt insamlat material raderas när uppsatsen är godkänd. Dina svar och dina uppgifter kommer att behandlas så att enbart jag och min handledare kommer att kunna ta del av dem. Ansvarig för dina personuppgifter är Lunds universitet. Enligt EU:s dataskyddsförordning (GDPR) har du rätt att kostnadsfritt få ta del av de uppgifter om dig som hanteras i projektet, och vid behov få eventuella fel rättade. Du kan också begära att uppgifter om dig raderas samt att behandlingen av dina personuppgifter begränsas.

Om du vill ta del av uppgifterna ska du kontakta mig. För frågor om dataskydd, kontakta dataskyddsombudet via e-post: dataskyddsombud@lu.se.

Om du är missnöjd med hur dina personuppgifter behandlas har du rätt att lämna in klagomål till Integritetsskyddsmyndigheten, som är tillsynsmyndighet. Information om detta finns på myndighetens webbplats (imy.se).

Ändamål

Behandling av personuppgifter är nödvändig för att genomföra uppsatsarbetet och uppnå följande mål som krävs för få godkänt visa förmåga att kritiskt, självständigt och kreativt identifiera och formulera frågeställningar, att planera och med adekvata metoder genomföra kvalificerade uppgifter inom givna tidsramar och därigenom bidra till kunskapsutvecklingen samt att utvärdera detta arbete visa sådan färdighet som fordras för att delta i forsknings- och utvecklingsarbete eller för att självständigt arbeta i annan kvalificerad verksamhet Enligt GDPR får behandling av personuppgifter endast ske om det finns en giltig rättslig grund. Lunds universitet bedömer att behandlingen av personuppgifter inom ramen för studentarbetet stödjer sig på den rättsliga grunden ”allmänt intresse”.

Hur får du information om resultatet av projektet?

Den godkända uppsatsen kommer att finnas tillgänglig på Lund Student Papers:
<https://lup.lub.lu.se/student-papers/search>

Kontaktuppgifter

E-post

Telefon:

Handledare: Sara Mörtzell

Institutionen för kulturvetenskap, Box 192, 221 00 Lund

E-post:

Telefon:

Bilaga 3. Intervjuguide

Bakgrund

- Skulle du kunna berätta lite om din roll i verksamheten?
- Hur skulle du beskriva biblioteket eller studieförbundet där du jobbar?
- Personal/resurser
- Prioriteringar i fråga om teman/målgrupper?

Samarbete

Initiering

- Kan du berätta lite om hur samarbetet kom till?
 - o Vem tog initiativ?
 - o Hur?
 - o I vilket syfte?
 - o För vilken målgrupp?
 - o Varifrån kom idén?
- Varför valde ni att samarbeta med just studieförbund/folkbibliotek?
- Hade ni stöd i styrdokument eller målsättningar för verksamheten för att inleda samarbetet?

Genomförande

- Kan du beskriva hur samarbetet har fungerat?
- Vem har ansvarat för vad?
- Vad fungerar/har fungerat i samarbetet?
- Har det funnits några utmaningar, hur ser de i så fall ut?
- Vilka resurser har ni haft att tillgå i samarbetet
- Vilka resurser ser du att ni hade behövt?

Implementering/utveckling

- Vad har samarbetet gett er?
 - o i relation till din organisation syften?
 - o för målgrupper?
- Hur ser framtiden ut för ert samarbete?
 - o fortsättning?
 - o nya områden?
- Finns det några lärdomar som du ser att din organisation tar med er från samarbetet?

- Vad ser du att andra bibliotek/studieförbund skulle kunna lära av ert exempel?

Stöd

- Har ni fått stöd för samarbetet från någon part utanför era organisationer?
 - Skulle det behövas?
 - I så fall vilken form av stöd?

Avslutande frågor

- Utifrån era erfarenheter av detta samarbete, hur ser du generellt på folkbibliotekens relation till folkbildningen/studieförbund? /folkbildningen/studieförbundets relation till folkbiblioteken?
- Finns det något som du vill tillägga?
- Är det okej om jag återkommer, om det skulle vara något som jag skulle behöva få förtydligat eller har missat att fråga om?